

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Znakování s kojenci a batolaty

Baby signs

Vedoucí práce:

MgA. Alena Špačková

Autor:

Karolína Grunclová

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a byla používána ke studijním účelům.

V Praze dne

.....

Karolína Grunclová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala MgA. Aleně Špačkové, své vedoucí bakalářské práce, za vstřícnost a odborné rady.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na raný vývoj a neverbální komunikaci u malých dětí, která je důležitým prostředkem komunikace pro kojence a batolata. Význam nonverbální komunikace a vývoj dítěte v raném dětství je popsán v teoretické části.

Praktická část je zaměřena na systémy znakování s kojenci a batolaty, která jsou slyšící, objasňuje její fungování a seznamuje s přednostmi, které tato alternativní komunikace přináší.

Klíčová slova

Raný vývoj, neverbální komunikace, systém znakování pro kojence a batolata

Annotation

The thesis is focused on early development and nonverbal communication in young children, which is an important means of communication for infants and toddlers. The importance of non-verbal communication and child development in early childhood is described in the theoretical part.

The practical part is focused on systems of signing with infants and toddlers who are hearing, explains its operation and introduces the advantages that this brings alternative communication.

Keywords

Early development, nonverbal communication, sign language system for infants and toddlers

Obsah

1 Úvod	9
2 Vývoj v období dětství	10
2.1 Prenatální období.....	10
2.1.1 Fáze prenatálního období	10
2.1.2 Prenatální komunikace	11
2.1.3 Vývoj prenatálních pohybů a chování	11
2.1.4 Vývoj sluchu v prenatálním období.....	12
2.1.5 Vývoj zraku plodu.....	13
2.1.6 Přejít do období postnatálního.....	13
2.2 Novorozenecké období.....	14
2.2.1 Vývoj sluchu u novorozence.....	15
2.2.2 Vývoj zraku	15
2.3 Kojenecký věk.....	16
2.3.1 Vývoj řeči v kojeneckém období	16
2.3.2 Vývoj zraku kojence	17
2.3.3 Vývoj řeči a sluchu v kojeneckém období	17
2.4 Batolecí věk.....	18
2.4.1 Tělesný a motorický vývoj batolete	18
2.4.2 Osobnostní vývoj v batolecím věku.....	19
2.4.3 Vývoj batolecí řeči	19
3 Komunikace	21
3.1 Vymezení pojmu komunikace.....	21
3.2 Struktura komunikace a její činitelé.....	22
3.3 Druhy komunikace	23
3.3.1 Verbální komunikace.....	24
3.3.2 Neverbální komunikace	27
4 Kazuistika.....	30
5 Systém znakování.....	32
5.1 Úvodní vzhled do znakování s kojenci a batolaty.....	32
5.2 Cílová skupina znakování	33
5.3 Souvislost dětského vývoje a systému znakování.....	33
5.3.1 Kdy začít	34
5.3.2 Jaké znaky volit	34
5.3.3 Prospěšnost znakování.....	35

5.4 Druhy systémů znakování	36
5.4.1 Program Baby signs	36
5.4.2 Výzkumy od roku 1980 do roku 2007	40
5.4.3 Terezie Vasilovčik Šustová.....	40
5.4.4 Znak do řeči	40
5.4.5 Základy znakové řeči pro miminka	41
6 Praktická část.....	42
6.1. Charakteristiky výzkumu	42
6.1.1 Cíl a předmět výzkumu.....	42
6.1.2 Formulace výzkumných otázek	42
6.1.3 Metodologie výzkumu.....	42
6.1.4 Charakteristika výzkumného vzorku	43
6.1.5 Charakteristika metod sběru dat	43
6.2 Vlastní výzkum	44
6.2.1 Komparace jednotlivých znaků	45
6.3 Výsledky výzkumu.....	59
6.4 Dotazník	60
6.4.1 Charakteristika metod sběru dat	60
6.4.2 Charakteristika dotazovaného vzorku.....	60
6.4.3 Formulace výzkumných hypotéz.....	60
6.4.4 Vzorový dotazník.....	61
6.4.5 Data dotazníku	62
6.4.6 Vyhodnocení dotazníků.....	70
7 Závěr.....	71
8 Literatura	72

Seznam zkratek:

UTZ – ultrazvuk

atp. – a tak podobně

tzv. – takzvané

atd. – a tak dále

tzn. – to znamená

VB – Velká Británie

USA – Spojené státy americké

ČR – Česká republika

1 Úvod

Ve své bakalářské práci bych chtěla seznámit s pojmem znakování u slyšících kojenců a batolat, kdykoliv kdy jsem se o tomto tématu někde zmínila, bylo na mě hleděno s úžasem a nepochopením, o čem to vlastně mluvím. V jednoduchosti je krása, a to přesně tento princip komunikace s kojenci a batolaty přináší. Je to jeden ze způsobů, jak usnadnit dítěti i pečující osobě každodenní i výjimečné fungování pospolu.

Na úvod práce se teoreticky seznámíme se všemi podstatnými pojmy vývojové psychologie a jednotlivých vývojových stádií u dítěte od prenatálního období do batolecího věku. Přes samotný biologický vývoj člověka, vývoj řeči a přes neverbální komunikaci, dokážu, že používání znakování je přirozenou a neškodnou formou komunikace, která je naší součástí, tím uvedu na pravou míru některé možné předsudky panující u tematiky znakování, kdy širokou veřejnost často napadá myšlenka jistého vývojového „zbrždění“ dětí užívajících znaky a gesta při jejich budoucí schopnosti používat mluvenou řeč. Někteří lidé vidí v používání gest a znaků věc složitou a neslučitelnou s jejich každodenním životem, není tomu tak, i toto tvrzení vyvrátím popisem nonverbální komunikace. Objasním důvody používání a praktičnost znakování, vyzdvihnu jeho hlavní výhody.

V druhé části práce se zaměřím na část praktickou názornou. Problematiku znakování blíže ukáži na případové kazuistice své dcery, se kterou jsem znakování používala. Využitím vizuálního materiálu, kdy chci vtáhnout do tematiky znakování, a také chci poskytnout i jakýsi malý návod, jak začít a kvalitně s kojenci a batolaty znakovat, nejen pro pečující osoby ale pro akademickou obec a širší veřejnost. V této části při komparaci systémů znakování také kriticky zvážím slabé stránky znaků a pohovořím o nich.

2 Vývoj v období dětství

2.1 Prenatální období

Prenatální část vývoje trvá 10 lunárních měsíců po 28 dnech neboli 9 kalendářních měsíců. Je to období od oplození vajíčka po narození dítěte. Jde především o biologický vývoj, v této době se totiž rozvíjejí všechny orgánové systémy, jsou zde také důležité první a jednoduché psychické reakce, kdy probíhá určitá komunikace mezi plodem a matkou, plod umí reagovat na různé podněty, které na něj působí. Vznikají zde všechny potřebné předpoklady pro samostatný život plodu. (Vágnerová, 2000) V této době vzniká důležitý vztah matky a dítěte, to se projevuje především pohyby, aktivitou či pasivitou, škytáním a dalšími projevy, v matčině děloze. Matka se připravuje na příchod miminka, a i tento postoj je pro dítě určující, již v této době dochází k jisté komunikaci mezi matkou a dítětem. Toto období navazuje na uměle vytvořenou dobu perinatální, které se považuje za velmi nebezpečné pro obrovskou citlivost dětského organismu.

2.1.1 Fáze prenatálního období

Prenatální období se člení na 3 fáze:

1. Fáze oplození, trvá přibližně tři týdny, v této době probíhá uhníždění blastocysty¹ a vytvářejí se tři zárodečné listy², na konci tohoto období vzniká základ nervové soustavy. (Vágnerová, 2000) V této době je prvně možné potvrzení ultrazvukovým vyšetřením, ve kterém je názorně vidět dutinka viz poznámky.
2. Embryonální období (zárodečné), trvá od 4 do 12 týdne a vytváří se zde hlavní orgánové základy, v této fázi je embryo velmi citlivé na vnější vlivy³. (Vágnerová, 2000) Zahajuje se srdeční činnost, ta je patrná na UTZ vyšetření.
Dále bych dodala, že se začínají tvořit základy sluchového aparátu. (Pařízek, 2009)
3. Fetální období (plodové), poslední fáze prenatálního vývoje trvá od 12 týdne, tedy od třetího měsíce do narození dítěte, probíhá zde dokončování vývoje orgánových systémů.

¹ Blastocysta je shluk buněk kulovitého tvaru s dutinkou uvnitř neboli kulička vyplněná tekutinou. (Pařízek, 2009)

² Tři zárodečné listy, vnější zárodečný list ektoderm, který je základem pro nervový systém, kůži a smyslové buňky (oči, uši), prostřední zárodečný list mezoderm, ten tvoří základ pro kosti, svaly, vazivo, cévy, ledviny a z části také pro orgány pohlavní, vnitřní zárodečný list entoderm ten je základem pro orgány trávicí trubice s játry, žlučníkem a žlučovými cestami, pro slinivku břišní, štítnou žlázu a plíce. (Pařízek, 2009)

³ Vnější vlivy neboli teratogenní faktory mohou v tomto období zapříčinit závažné vývojové vady (Vágnerová, 2000) V této době je velice nebezpečné užívat návykové a další toxické látky, je zde vysoké riziko vážných onemocnění dítěte. Žena by neměla být vystavena rentgenovému záření a nakažlivým virovým infekcím, například zarděnkám. Poruchami vývoje zárodku se zabývá embryopatie.

2.1.2 Prenatální komunikace

Plod není pouze pasivní, umí reagovat na vnitřní i vnější podněty. Probíhá zde interakce matky a plodu, vytváří se určitý komunikační systém, v němž má větší podíl matka, ale dítě je schopno reagovat specifickým způsobem na úplně nové a neznámé podněty, například na změnu polohy, na sluchové a taktilně-kinestetické podněty - masírování břicha či matčin hlas - „a světelné záblesky, které vidí skrze stěnu dělohy a břišní stěnu matky“. (Říčan, 2004) Vnímá matčiny pocity díky různým látkám obsažených v krvi, které procházejí přes placentu, jedná se například o krevní cukr či adrenalin, dítě rozpozná libé pocity matky, ale i stres, úlek nebo strach.

2.1.3 Vývoj prenatálních pohybů a chování

Začínají se zde projevovat individuálně typické druhy chování plodu, které přetrvávají i v období postnatálním, jde o počátky projevů temperamentu. (Vágnerová, 2000) Některé děti jsou živější v bříšku, „dovádějí“, přetáčí se, hledají lepší polohu, kopou, jiné děti mají klidnější reakce a méně se celkově projevují, z tohoto můžeme získat představu, jaké miminko bude i do budoucna, jestli doma budeme mít dítě spíše klidné nebo naopak více dráždivé a aktivní. Toto relativizují Pouthas et Jouen (2000), kdy poukazují na částečný vliv matky na pohyby plodu, ten spojují například s příjmem potravy u matky, což zvýší počet dýchacích pohybů u dítěte a může dojít k celkové aktivizaci.

Obecně se tvrdí, že pohybová činnost se začíná vyvíjet už od embryonálního období a později se dají rychle identifikovat zřetelné pohyby organizované. Ráda bych na celkovém vývoji pohybů poukázala předpoklady pro přirozené používání systému znakování s kojencem a batolaty. Vidím důležité spojitosti s komplexním vývojem dítěte. Je od počátku schopné se dorozumívat, i když jeho pohyby zatím vznikají spíše spontánně než účelově.

Což je stále otázkou bádání a vedou se o tom spory v odborné společnosti, jedny teorie tvrdí, že pohyby dítěte v prenatálním období nejsou blíže spojitelné s budoucím vývojem, druhé teorie si přiklánějí k názoru, že některé pohyby plodu jakoby samy vytvářely adaptaci na prostředí mimo dělohu. Je zde poukazováno například na pohyby „chůze“ v děloze nebo na polykání plodu. (Pouthas et Jouen, 2000)

Tato teorie se mi zdá přijatelnější ve smyslu využití schopností k dalšímu potřebnému vývoji, kdy se nic neděje náhodně ale v daném řádu zákonitostí. Charakterizovala bych tento vývoj, jako soubor pohybů, které jsou přizpůsobeny na žití v matčině děloze, které se s menšími obměnami využívají pro život venku.

Tabulka č. 1: Vývoj prenatalních pohybů

Jednotlivé pohyby	Stáří	Charakteristika pohybů
Pohyby sotva rozeznatelné	7 týdnů	Lze vidět změnu obrysů embrya
Záškuby	8 týdnů	Rychlé stažení/roztažení končetin
Celkové pohyby	8-9 týdnů	Pohyby hlava/trup/končetiny v proměnlivé sekvenci
Škytání	8-9 týdnů	Plynulé pohyby bránice/hrudi/břicha
Jednotlivé pohyby paží a nohou	9 týdnů	Pohyby jediné končetiny bez přemístování jiných částí těla
Izolované pohyby hlavy	9-10 týdnů	Samostatné pohyby hlavy bez pohybu jiných částí
Otevírání čelistí	10-11 týdnů	
Jevy izolované nebo opakované	10-12 týdnů	Pohyby jazyka, doteky tváře ručičkou, sání a polykání
Protahování se	10 týdnů	Prudký pohyb hlavy vzad, zahnutí trupu, zvednutí paží
Zívání	10 týdnů	Stejně jako po narození
Otáčení	10 týdnů	Přemístování kolem své osy podélně/napříč
Pohyby očí	16-23 týdnů	Pomalé od 16. týdne/rychlé od 23. týdne

Zdroj: *Vlastní zpracování dle POUTHAS et JOUEN, 2000.*

2.1.4 Vývoj sluchu v prenatalním období

Kolem 7. až 8. měsíce se dovršuje vývoj struktury středního ucha, ve vnitřním uchu se dokončují závitky hlemýždě mezi 6. a 10. týdnem, kdy výsledného tvaru dosáhne kolem 20. týdne. Celkové zrání je dokončeno kolem 8. měsíce. ¹Na dítě v děloze působí hluk způsobený především trávicími a vaskulárními zvuky matky a zvuky placentárními. Jedná se o hluk nízké frekvence, kterým pronikají zvuky z vnějšího prostředí, jako je například matčin hlas a další zvuky, které se běžně vyskytují v okolí. (Pouthas et Jouen, 2000) „Výzkumy ukázaly, že novorozenci zřetelně reagují na známou hudbu a na mateřskou řeč a že si pamatují zážitky a dojmy z matčina těla.“ (Teusen, Goze-Hänel, 2003, s. 54) Důležitější než druh hudby je pro dítě to, že matka, která poslouchá s ním, je uvolněná a je v příjemném rozpoložení. Preferuje rytmus a melodičnost u hudby i u řeči, právě díky speciálnímu rytmu dokáže rozeznat mateřský hlas od hlasu cizí osoby. Nejen vyprávěním pohádek a zpíváním plodu dochází k prvotní komunikaci a sociální interakci mezi matkou a dítětem. (Teusen, Goze-Hänel, 2003, s. 54-55)

Nejhlasitějším a nejdominantnějším zvukem pro plod je tlukot matčina srdce, šumění její krve, různé zvuky trávení v jejím žaludku a střevech a dále také slyší zvuky z dýchání. Hlasem své matky se nechá ukonejšit a uklidnit, rozezná také hlasy rodinných příslušníků ze svého nejbližšího okolí.

¹ Ve stručnosti přidáváme popis ucha, který považujeme za elementární a důležitou znalost. Anatomické dělení ucha: **zevní ucho** (boltec, zevní zvukovod, bubínek), **střední ucho** (sluchová, Eustachova, trubice, sluchové kůstky – kladívko, kovádlíka, třmínek – oválné okénko) **vnitřní ucho** (kostěný labyrint vyplněný tekutou zevní mizou a složený ze tří polokruhových kanálků a hlemýždě – cochlea). (Máchová, 2005)

2.1.5 Vývoj zraku plodu

V nitroděložním prostředí převládá tma, tudíž nemáme příliš objektivních důkazů o rozsahu zrakových schopností v prenatalním období. (Pouthas et Jouen, 2000) Co s jistotou víme, je, že novorozenec má po narození zrak velmi omezený, má průměrně šestkrát nižší schopnost zaostření, z toho můžeme pouze domýšlet, na jaké úrovni je oko ještě v prostředí dělohy. Autoři Teusen, Goze-Hänel (2003) uvádí shodně, že v děloze toho není příliš ke koukání, avšak dodávají, že vše je červeno-růžové, což je více představitelné než převládající tmavé prostředí. Dále se dozvídáme možnou reakci dítěte na světlo např. tím, že se otočí za jeho zdrojem, když matka nechá svítit slunce na své břicho. K tomuto tématu se vztahují dva výzkumy, jeden, který pozoroval zrychlení srdeční frekvence z roku 1965, druhý, který zaznamenal zvýšení pohybové aktivity při rozsvícení silné lampy před břichem matky z let 1980. (Pouthas et Jouen, 2000)

Velmi dlouho se prý dokonce mělo za to, že děti se rodí slepé a zrak teprve získávají v průběhu vývoje. (Ciccotti, 2006) Oční bulvy se vyvíjí od 6. týdne, zrakové tyčinky se tvoří až od 16. týdne. Dítě má oči stále otevřené, ty zavře až v době, kdy mu naroste oční víčko, což je zhruba kolem 9. týdne, od té doby má oči zavřené a prvně se oči plodu otevřou ve 30. týdnu těhotenství. (Teusen, Goze-Hänel, 2003)

2.1.6 Přechod do období postnatálního

Prenatální vývoj dítěte plynule přechází do období postnatálního. Kdy dítě přichází na svět a dostává se do nového intenzivnějšího prostředí. O období v době porodní nemáme příliš mnoho informací, ale můžeme si domýšlet, že tento proces není pro dítě tak jednoduchý, jak by se mohlo zdát, nebo jak se předpokládalo dříve, kdy se mělo za to, že malé novorozené dítě nic nevnímá a pokud vnímá, tak vše jistě zapomene a neodnese si z této doby nic zásadního.

Dnes se již klade větší důraz na pohodlí matky i dítěte, dříve nepřírozený proces doprovázený přísnými pravidly, se stává více lidským, například na porodních sálech se preferují tlumenější světla a dítě se přikládá k matce bezprostředně po porodu, tzv. bonding. Je stále větším trendem rodit v menších „rodinných“ porodnicích, kde se na rozdíl od velkých porodnic nerodí „jak na běžícím pásu“, dítě i matka mají zajištěno více soukromí a pohodlí. Vždy ale musí být vše voleno pro potřeby dítěte, především zajištění péče odborného personálu ve zdravotnickém zařízení.

2.2 Novorozenecké období

Lidský plod se rodí v rozmezí 38. – 42. týdne těhotenství, jeho průměrná hmotnost se pohybuje kolem 3300 – 3400 g, měří v průměru 50 cm, pokud nejde o porod předčasný, kdy by se kvůli tomu dítě mohlo pohybovat pod hodnotou běžné normy. Novorozenecké období trvá přibližně měsíc, přesněji 28 týdnů. Během této doby se novorozenec adaptuje na nové pro něj neznámé prostředí. Do té doby bylo v bezpečném, příjemném klimatu, které je nyní vystřídáno klimatem s rozdílnou nižší teplotou, přímým světlem a dalšími novými vnějšími vlivy. Považuji za velice důležitý první kontakt s matkou, který by se měl uskutečnit bezprostředně po porodu, jak jen nejdříve to je možné. Matka, její vůně, tlukot srdce, její hlas, dává dítěti pocit jistoty, který je pro něj v tuto dobu tak potřebný.

Novorozenec je schopný reagovat řadou reflexů, ty můžeme rozdělit do dvou skupin: sloužící k přežití – jsou základem pro další vývoj (např. reflex sací a hledací)¹ a reflexy méně podstatné pro prvotní adaptaci². Dále reaguje danými vrozenými způsoby chování, jeho chování je specifické. Dítě často dříme, tedy úseky bdění jsou velmi krátké, je stimulováno především uspokojováním svých biologických potřeb, kmením a vyprazdňováním. Jeho tělo musí začít obstarávat veškeré funkce, které do té doby byly plněny placentou (dýchání, výživa...)³, zvyšuje se tedy energetický výdej, somaticky se musí tato nerovnováha vyrovnat, musí dostatečně přijímat potravu a nabírat novou energii. Dítě je v interakci s matkou či pečující osobou především právě díky kmením, pro dítě je nevhodnější, když je kojeno matkou, tehdy navazuje „oční kontakt“ (dítě často vzhlíží k obličeji matky během kojení), dotýká se její pokožky, když je drženo v náruči, tisknuto k jejímu tělu, matka je často jemně hladí, promlouvá k němu a v neposlední řadě novorozeně slyší známý zvuk, bušení matčina srdce, to vše navozuje pocit bezpečí a jistoty, který mu matka může poskytnout. Dítě vyhledává přítomnost pečujících osob, je na nich závislé, mohou mu poskytnout známé podněty, jako je například houpání v náruči, které supluje příjemné pohyby v matčině děloze, kdy bylo obklopeno plodovou vodou, dále také je novorozenec klidnější, když slyší zvuky, které mohlo slýchat ještě v prenatalním období, hlas matky a otce, jejich zpěv nebo i hudbu a čtené slovo.

¹ Hledací reflex se projevuje ve chvíli, kdy se dotknete okolí úst dítěte, jemně ho například pohladíte prstem, ono začne otevírat ústa a hledat, co je vhodné na sání, tedy pro příjem potravy. Sací reflex si můžeme ozkoušet podobným způsobem, kdy se vkládá do úst dítěte malík ruky, ten je při kontaktu s dutinou ústní silně sát novorozencem.

² Reflexy méně podstatné pro prvotní přizpůsobení, které nemají vliv na budoucí vývoj, jsou například „plazící reflex“, dítě je položeno bezprostředně po porodu na břicho matky, to se následně doplazuje až na matčinu hrud, kde podle mých předpokladů cítí mateřské mléko a slyší tlukot matčina srdce. Setkat se také můžeme s testováním „reflexů chůze“, lékař nechá dítě „projít“, když ho drží za ruce či pod pažemi, aby zkontroloval normální vývoj, některé matky to považují často za žádoucí, když to vidí u ošetřujících pediatrů, praktikují to doma, chlubí se příbuzným a jsou hrdé na to, jak mají šikovné a vyspělé děti, neznajíce základních faktů a nedbajíce na zdraví svých dětí, předčasným učením chůze, vedením za ruce, které vede ke špatnému držení těla a z něj dalším plynoucích komplikací.

³ Funkce placenty: zprostředkování výživy plodu, předávání škodlivin do krve matky, zprostředkování kyslíku z krve matky a odvod oxidu uhličitého, ochranná bariéra proti škodlivinám z matčina těla, produkce hormonů, zásobárna vitamínů a glykogenu.

2.2.1 Vývoj sluchu u novorozence

Novorozenci slyší stejně dobře jako dospělý člověk, pouze se jim hůř rozeznávají tiché zvuky. (Allen, Marotz, 2002) Dítě je schopné lokalizovat zdroj zvuku a rozeznává i výšku tónu, často dává přednost matčině hlasu nebo jiným pro něj známým zvukům, se kterými se setkávalo v matčině „bříšku“ při prenatálním období. Podle Šulové (2004) dává jednoznačně přednost lidskému hlasu pře jinými možnými zvuky. S kontrolou správného fungování sluchu se setkáváme již v porodnických zařízeních metodou otoakustických emisí (OAE).¹

2.2.2 Vývoj zraku

Dítě je schopno sledovat předmět ve vzdálenosti přibližně kolem 25 až 35 cm od jeho očí. V tomto období je preferován pohled na lidský obličej (dokonce i jiné neživé vzory obličej připomínající, zobrazující) před pohledem na jiné předměty. U malých dětí tohoto věku je časté mírné šilhání, tedy není funkční koordinace očí, to je běžné až do jednoho roku, pokud tento stav přetrvává, pediatři doporučují následné vyšetření na očním oddělení pro vyloučení dalších obtíží, například možná nedostatečná funkčnost příslušného mozkového centra. Setkáváme se také s tzv. „loutkovým očním fenoménem“, kdy dítě při pohybu hlavičky na jednu stranu pohybuje očima na stranu druhou, chvíli se v této poloze zastaví a trhaným pohybem se vrací zpět. Miminka v této době nevidí příliš ostře, reagují dobře na silné kontrasty a lomené linie, například černobílé hračky s velkými plochami. Zraková ostrost se podle Lagmeiera a Krejčířové (2002) vyrovná té u dospělých osob až kolem jednoho roku.

¹ „Podstata vyšetření spočívá v zavedení sondy přístroje do zvukovodu spícího novorozence, ten musí být v klidném stavu. Přístroj pak automaticky vyvolá zvukový podnět a sonda ve zvukovodu měří automaticky odpověď vláskových buněk.“ (Pediatrie pro praxi, 2012)

2.3 Kojenecký věk

Toto období navazuje na předešlé období novorozenecké, trvá přibližně od jednoho měsíce do jednoho roku dítěte. Název období je odvozen do slova kojit, tedy dochází k nepřesnému označení, protože ne všechny děti jsou kojeny do jednoho roku věku, některé nejsou kojeny vůbec, tím ale nesnižujeme váhu kojení, které je velice důležité pro výživu dítěte, pro jeho imunitní systém a poskytuje i citovou vazbu mezi matkou a dítětem. Za tuto dobu dítě udělá veliký pokrok ve svém vývoji, nejvíce vyroste, nejvíce se fyziologicky promění a celkově vyspěje, jedná se o intenzivní psychomotorický vývoj.

Probíhají zde první motorické projevy, zvedání hlavičky, plazení, posazování se, lezení po čtyřech, první pokusy postavit se a také první krůčky. V této době se objevuje první dentice, první zuby se mohou začít „klubat“ již kolem 4. měsíce, nebo naopak se mohou vyskytnout až v době kolem 8. měsíce, jde o velice individuální proces. Kolem 6. měsíce se doporučuje postupné zavádění příkrmů, dítě se seznamuje s novými chutěmi. Z počátku jsou pro dítě nejdůležitější ústa, kterými poznává nové věci, později se kognice přesunuje do rukou, rozvíjí se hmatová citlivost.

Dítě se začíná aktivně projevovat, mezi druhým a třetím měsícem se objeví „sociální smích“, v půl roce dítě začíná „hrát“ pláč, již pochopilo, že pláčem přivolá pečující osoby a může tím dosáhnout, čeho zrovna v danou chvíli potřebuje, pro jeho vývoj začínají být důležité různé hry, „na schovávanou“, „na bafanou“, rodiče začínají v této době s jednoduchými říkankami, básničkami a písničkami, „paci, paci“, „brambora“ atd.

2.3.1 Vývoj řeči v kojeneckém období

Kolem jednoho roku se objevují první „opravdová“ slova, ta „neopravdová“, tedy pouhá hra s mluvídky, se vyskytuje již od 4. až 5. měsíce, kdy dítě opakuje jednoduché slabiky, nejčastěji například „baba“, „papa“, „dede“... Pro tuto práci je důležité a zajímavé období kolem 8. měsíce, kdy dítě začíná ukazovat na věci, mává na rozloučenou, často nosí hračky a věci a dožaduje se další „akce“, v této době také začíná kroutit hlavou na znamení nesouhlasu a kývat hlavou na znamení souhlasu. Objevují se první přirozené „znaky“, od této chvíle je dítě připraveno k „aktivní komunikaci“, je schopno se naučit a opakovat znakovou řeč pro kojence a batolata, samozřejmě jde o individuálně specifické schopnosti, některé děti jsou připravené dříve a některé později, vývojově se na tuto úroveň mohou dostat až kolem 14 až 15 měsíců.

2.3.2 Vývoj zraku kojence

Oči dítěte se začínají pohybovat současně, dochází k tzv. binokulárnímu vidění, v tomto období začíná vnímat barevné tóny, jeho zrak se zostřuje. Do jisté míry umí rozeznat vzdálenost, tvar a barvu předmětu, který se pohybuje v jeho okolí, například rozezná plyšového medvěda, kterého má často u sebe od medvěda, kterého vidí poprvé. Předměty již sleduje horizontálně i vertikálně a to až ve vzdálenosti přibližně 30 cm. Pokud mu předmět zmizí z dohledu dívá se ještě chvíli tímto směrem, ale více jej nehledá, v tu chvíli ztrácí zájem o tento objekt, začne se věnovat novému podnětu. Velmi často se předmětem jeho sledování stávají vlastní ruce dítěte a obličeje pečujících osob, které dokáže rozpoznat od obličejů cizích lidí. Pokud dítě leží na zádech a nad ním visí hračka, sleduje ji a pokouší se pro ni natáhnout, zvedá k ní ručičky. Od 4. měsíce dobře vidí i malé předměty, ostrost zraku se stále více zdokonaluje, také začíná hledat objekt, který se mu schová, částečně si začíná uvědomovat jeho stálost.

Ke konci období se objevuje „vnímání hloubky“, to znamená, že se dítě bojí například, aby nespadlo ze schodů nebo ze stolu (Allen, Marotz, 2002).

2.3.3 Vývoj řeči a sluchu v kojeneckém období

Velmi dobře slyší, v počátku reaguje na zvuky přerušením činnosti, například se zarazí, přestane si broukat a naslouchá novému zvuku. V pozdější fázi vývoje je schopno se za zvukem otočit a hledá jeho zdroj. Samo si hraje se zvuky, podle Allen a Marotz (2002) dokáže vyluzovat samohlásky a, e, u, a přibližně od čtvrtého měsíce je schopno vyslovit všechny samohlásky a zkouší vyslovovat souhlásky, například b, p, t. Umí pištět, brblat, broukat, vrnět, vrčet a vydávat další různé blíže nespecifikovatelné zvuky. Spojuje dvě slabiky k sobě, které opakuje dokola, např.: „ba-ba“. Také se kojeneček už dokáže nahlas zasmát. V druhé polovině tohoto období již slyší na své jméno a rozumí jednoduchým povelům, například udělej „pa-pa“, to již přichází období záměrné komunikace.

2.4 Batolecí věk

Název období je odvozen od nápadné batolivé chůze. Je to doba od počátku druhého roku do roku třetího. Toto období bychom mohli nazvat jako období autonomie, osamostatňování. Dítě díky novým schopnostem začíná plně poznávat svět, díky novým lepším pohybovým schopnostem již není tolik závislé na dospělém a může si hrát samotné, s čím ho napadne, může si dojít, kam potřebuje. „Celý svět“ mu patří, všechno zkoumá, prohlíží si, objevuje nová zákoutí domu a zahrady.

2.4.1 Tělesný a motorický vývoj batolete

Motorický i psychický vývoj má až do tří let velice těsnou souvislost, dokonce se dá říci, že na základě dosažených motorických dovedností můžeme soudit i na úroveň psychického vývoje. (Máchová, 2005)

Postupem času se zlepšuje dětská chůze, batolátko je schopné vyjít do schodů, zpočátku jde vždy jednou nohou napřed, později ke konci období nohy střídá a to samé se opakuje u chůze ze schodů. Dítě překonává i složitější terén, různé nerovnosti a překážky, naučí se dobře skákat a to později i po jedné noze, hází míčem atp. Mezi nové dovednosti patří jízda na tříkolce, u batolete dochází ke zlepšení jemné motoriky, začíná stavět z dětských kostek a lega, nejčastěji různé komíny, dokáže navlékat velké korále na provázek, umí složit jednoduché puzzle a projevuje se i graficky, rádo „čmárá“ tužkou, později zvládne malovat i vodovými barvami a oblíbenou činností bývá tiskání razítka. Své motorické dovednosti si cvičí neustálým opakováním nového pohybu dokola, například neustálým obíháním stolu.

V tomto období také přichází důležitá schopnost a to je schopnost ovládat vyměšování. Dítě si již dokáže uvědomit a ovládnout své „svěrače“, je již zralé na to být bez pleny, samo si dokáže říci, že potřebuje na nočník, nebo si samo na nočník umí dojít. Podle Vágnerové (2000) na tento krok musím být dítě náležitě připraveno, jinak by mohlo docházet k neurotizaci dítěte, obranné mechanismy, které se vytvoří, se mohou objevovat i v pozdějším věku.

V jednom roce dítě dohlédne na vzdálenost až 6m, na tyto předměty je schopno ukázat. Ve dvou letech má koordinovanější pohyby rukou a očí. Již velmi dobře slyší - reaguje na hudbu tancem a zpěvem.

2.4.2 Osobnostní vývoj v batolecím věku

Důležitým znakem této fáze je „*osamostatňování a uvolňování z různých vazeb, spojené s expanzí do širšího světa.*“ (Vágnerová, 2000, s. 74). Dochází k postupnému uvolňování dříve důležitých vazeb, jako je například vazba na matku, teď je pro dítě zdravé, když se od matky odpoutá, tato vazba by mu byla překážkou v dalším vývoji. Uvědomuje si svou osobnost, ta je pro něj určována jeho kompetencemi, vlastnictvím a sociálními rolemi, které získalo, ale také je určeno vnějším okolím převážně názorem rodičů, podle toho samo sebe hodnotí. Dále si uvědomuje trvalost vlastní existence a její pokračování, to se často projevuje silnou potřebou sebeprosazení a sklonem k negativismu (Vágnerová, 2000). Tyto fakty můžeme sledovat na často používaných větách: „Já chci.“, „Já sám.“, „To je moje.“, „Ne, nechci.“, „Ne, nebudu.“.

Vytváří se postupně symbolické myšlení, například pomocí symbolické hry, kdy se odpoutávají od reality a předmětu dávají novou roli, nebo si představují nepřítomný či nedosažitelný objekt, díky tomuto nejen poznávají a rozvíjí tím své myšlení, ale také se tímto způsobem mohou odreagovat a přetransformovat své přání a potřeby. Nezbytným předpokladem pro tento rozvoj symbolického myšlení je, pochopení trvalosti objektu. Způsob myšlení o trvalosti objektů je také základní pro schopnost vytváření předpojmů. (Vágnerová, 2000)

Do té chvíle si dítě myslí, že předmět, který právě nevidí, neexistuje, to by se mělo změnit a batole je schopno pochopit, že objekt má stálé trvání, pouze není vidět. Rozumí, že pečující osoba, která odchází, se také brzy vrátí, nebo že ztracená věc se může znovu najít, například „zašantročené“ hračky.

Když na něj někdo zavolá jménem, ohlíží se, samo se kolem půl druhého roku nazývá jménem a umí své jméno sdělit na požádání.

2.4.3 Vývoj batolecí řeči

Dítě velmi rádo v tomto období komunikuje, z počátku kolem roku ještě není schopno se dorozumívat řádně verbálním způsobem, ale „svou řečí“ a za pomoci jiných alternativních komunikačních zdrojů. Od roka do roka a půl dítě pro verbální sdělení užívá jeden slovní výraz, který zastupuje celou větu, má velmi široký význam, kdy se pečující osoba musí dobře orientovat v právě nastalé situaci, aby byla schopna odvodit pravé znění „věty“ či samotného slova.

Podle (Hornáková, Kapalková, Mikulajová, 2005) má slovo i gesto u batolete kolem jednoho roku stejný význam i váhu. Dochází k užívání gest a slov samostatně a postupně k jejich spojování, kdy dítě používá gesto i slovo zároveň. Tento trend dosahuje svého vrcholu kolem roku a půl, v tuto dobu nastává prudký nárůst užívání přirozených gest, ve kterém je dobré dítě

podporovat, ulehčíme mu tím porozumění mluvené řeči. Od tohoto se zdravě odpoutává při zlepšení úrovně verbální komunikace.

Brzy po 18. měsíci se mohou začít objevovat dvojslovné věty, v tomto období používá přibližně 50 slov, aktivně využívá spojení dvou gest – „věta v gestech“ – nebo také spojuje slovo a gesto.

Zhruba od druhého roku až dvou a půl roku se dítě projevuje verbálně s celým svým širokým okolím, již není odkázáno na porozumění pečující osoby, ale aktivně komunikuje „s kýmkoliv“ – kdo se mu líbí. V batolecím věku se značně rozvíjí dětský slovník – tj. sémantická složka řeči. Slovník je rozdílný pro výrazy, kterým dítě pasivně rozumí, a pro výrazy, které aktivně používá.

Často se setkáváme s hrou se slovy, kdy dítě vyslovuje jedno slovo na mnoho způsobů, obměňuje písmena, tím si procvičuje mluvidla i slovní zásobu. Syntaxe se objevuje kolem 3. roku, do té doby jsou verbální projevy agramatické a dítě si je upravuje podle svého.

I nadále batole neumí vše vyjádřit verbální cestou, pokud k tomuto dojde, znovu se vrací k využití přirozených gest nebo se setkáváme i s používáním zvuků.

Velice důležité jsou v tomto období knihy, písničky a básničky, velmi kvalitní zdroj pro rozvoj komunikace dítěte. Batole díky nim slyší správnou intonaci, rytmiku a melodiku hlasu, přispívá to ke zlepšení slovní zásoby a zkvalitňuje to intimní vztah mezi dítětem a pečujícími osobami.

3 Komunikace

3.1 Vymezení pojmu komunikace

„Schopnost komunikace je základní a životně důležitým procesem pro existenci a organizaci každé společnosti“ (Býtešnicková, 2007) Každý den, každý z nás sdílí rozmanité informace se svým okolím. Komunikace je přirozenou součástí každého z nás.

Když slyšíme slovo „komunikace“, představíme si řadu různých věcí, napadnou nás rozličné představy, například městské komunikační silniční síť, autobusové či tramvajové dopravy, také si můžeme představit železniční, nebo také představa telekomunikace – telefonu, rádia, televize atp. V této práci hovoříme o přímé osobní mezilidské komunikaci, proto se zaměřím jen na výklad tohoto pojmu.

I pojem osobní mezilidská komunikace má v literatuře velmi rozličnou definici, výklad tedy není jednotný. Vybíral (2005) říká, že různé slovníky a příručky vymezují komunikaci mnohými způsoby, například jako přenos nebo vytváření znalostí, nebo také jako proudění informací z jednoho bodu (ze zdroje) k druhému bodu (k příjemci), ale v původním slova smyslu znamenalo „*communicatio*“ společné účastnění a slovo „*communicare*“ mělo význam činit něco společným, společně něco sdílet.

Podle Hartla (1993) lze definovat komunikaci jako dorozumívání či sdělování. Jde o přenos myšlenek, postojů a jednání od jedné osoby k druhé.

Kocourová (in Býtešnicková, 2012) vychází z toho, že komunikace lidí je vlastním nositelem sociálního dění, jelikož bývá primárně považována především za jev sociálně psychologický. Dodává, že problematika lidské komunikace je řešena i na půdě jazykovědy, psycholingvistiky, sociolingvistiky, etnologie, kulturní a sociální antropologie a dalších oborů.

Živočichové spolu komunikují na různé úrovni, může mít různorodý charakter a může být realizována například cestou chemickou (vypouštěním hormonů, například při připravenosti samice se pářit), optickou (kdy rudé zbarvení u některých živočichů může varovat před nebezpečím), taktilní (vzájemným dotýkáním u orangutanů značí projev sounáležitosti) či zvukovou (různé projevy se zvuky, skřeky, hrkáním, pištěním, mručením a podobně), přičemž nejběžněji se živočichové projevují právě zvukově (Novák, 1999).

Přes absenci shody předmětu komunikace jsou zde přítomny alespoň základní společné aspekty a východiska týkající se tohoto tématu. Komunikace jakéhokoliv typu obsahuje znaky a kódy, které jsou produkovány pro druhé, to znamená, že jejich vysílání a přijímání je postaveno na existenci sociálních vztahů. Komunikace je centrum bodu života každé kultury. Díky tomuto můžeme vymezit komunikaci jako sociální interakci uskutečňovanou prostřednictvím sdělení, jak vyvozuje Volek in (Býtešnicková, 2007).

Pojem komunikace může také znamenat, že informace přechází z jednoho místa na místo druhé. Informace mohou být předávány z jedné osoby na druhou a naopak, bude probíhat interakce, vzájemná výměna informací, nebo také může probíhat individuálně, jednostranně, když si jedinec vyhledává informace sám z daného zdroje, například z internetových stránek, odborného literatury či slovníku.

Za základní pojmy charakteristické pro stanovování definic komunikace jsou považovány: symboly, řeč, porozumění, interakce, sociální proces, redukce nejistoty, proces, přenos, spojování, společenskost, prostředek, intencionalita, čas a moc (Býtešnicková, 2007).

Komunikace je důležitý sociální aspekt, ta je zajištěna vrozenými reakcemi na zrakovou, sluchovou, dotykovou a čichovou stimulaci (Nakonečný, 2009). Tato definice se mi zdá nejužitečnější, poskytuje pokrytí všech souvislostí komunikace, zrak využíváme například při čtení dopisů a jiných vzkazů, sluch využíváme při mluvené řeči tváří v tvář, ale také ve chvíli, kdy s daným člověkem, skupinou lidí, telefonujeme či jiným způsobem komunikujeme na dálku, dotek je pro nás důležitý především při neverbální komunikaci a hovoříme-li například o intimních zónách, čich nás vede při komunikaci a často napomáhá utvářet první dojem o člověku, se kterým právě jednáme.

3.2 Struktura komunikace a její činitelé

Komunikaci můžeme chápat jako složitý proces výměny informací. Základem jsou čtyři prvky, navzájem se ovlivňující:

- Komunikátor (osoba sdělující, zdroj informace)
- Komunikant (příjemce informací, osoba přijímající)
- Komuniké (obsah sdělení)
- Komunikační kanál (předem dohodnutý kód)

(Klenková, 2006)

3.3 Druhy komunikace

Komunikaci dělíme na komunikaci:

- verbální (slovní)
- komunikaci neverbální (mimoslovní)
- písemnou
- technickou

nebo také na:

- verbální – mluvená a psaná řeč v užším slova smyslu – národní jazyk
- meta-/paralingvistické znaky – hlasová intonace – ironie, zabarvení hlasu
- nonverbální – výraz - „řeč těla“ i vokalizace (smích) – a chování – gesta, jednání...
- komunikace prostřednictvím obrazů a symbolů

ze vztahového hlediska členíme komunikaci na:

- intrapersonální – získávání informací z archivu či z internetových zdrojů
- interpersonální – probíhá mezi dvěma nebo více osobami
- masovou komunikaci – masmédiá – rozhlas, televize, literatura, tisk

V případě takového členění, se objevuje otázka, zda si nevystačíme pouze s kategoriemi komunikace verbální a neverbální? Dle mého soudu ano, ale je to čistě má úvaha, nejsem odborníkem v tomto oboru.

Písemná forma komunikace by se dala zařadit pod verbální komunikaci, taktéž využívá slova, znaky, je zde přítomen komunikátor a percipient. V textových zprávách, dopisech, knihách nalézáme taktéž slova. Tedy bych formu písemnou zařadila pod verbální komunikaci také. V dnešní době všelijakých „emotikonů“ a „smajlíků“ v technických přístrojích, které nám symbolizují nálady, výrazy ve tvářích, gesta a mnoho dalších zástupných významů, z tohoto hlediska můžeme mluvit o technické komunikaci jako o neverbální komunikaci obecně. Tímto se dostávám k technické komunikaci, ta může být taktéž verbální způsobem komunikace - použitím mobilních telefonů, pevných telefonů, videohovorů – kdy si na dálku sdělujeme slovy informace.

3.3.1 Verbální komunikace

3.3.1.1 Řeč

Řeči jsou nám sdělovány myšlenky, buď si své myšlenky sami uvědomujeme, v tu chvíli můžeme mluvit o *řeči vnitřní*, nebo se o své myšlenky dělíme s dalšími účastníky komunikace, tehdy mluvíme o *řeči vnější*. Řeč vnější může probíhat vícero formami: zvukovou, mluvenou, grafickou podobou slova (Kohoutek, 1998). Řeč se vyvíjí v průběhu celého života, celý náš život obohacujeme svoji slovní zásobu o nová a nová slova.

3.3.1.2 Vývoj řeči

Již od čtvrtého měsíce se můžeme u kojence setkat s prvními náznaky řeči, miminka začínají vyluzovat broukavé zvuky tzv. „*broukání*“, kterým se snaží napodobit lidskou řeč, reagují na vnější podněty pečujících osob, které k nim mluví, sklání se k nim, navazují s nimi oční kontakt. V této dobu začínají mít děti rády rytmické písně a říkanky. Později se objevují náznaky „*žvatláni*“, například: „ba-ba“, „de-de“, „na-na“ atd. Dítě si ale neuvědomuje jejich význam, pouze napodobuje řeč svých blízkých, experimentuje. Ve vývoji řeči tuto etapu nazýváme složkou „*projevovou*“.

Kolem osmého měsíce se objevuje fáze „*záměrné komunikace*“, dítě účelově sděluje informace pečujícím osobám, ukazuje na předměty, nosí předměty, aby o nich mohlo tímto způsobem komunikovat. Samo vědomě reaguje a očekává také zpětnou reakci na jeho „činy“, v této době většinou děti ještě nemluví, pouze jsou schopny se projevovat neverbální komunikací. To se zlomí kolem jednoho roku dítěte, kdy se setkáváme s *prvními „slovy“*. Slova jsou to často expresivní, často jde o „*pouhá*“ citoslovce: „*haf*“ – označení psa – „*mňam*“ – „*Chci jíst*.“ – „*brm, brm*“ – „*Mám žízeň*.“ - nebo se může jednat o napodobení zvuku motorového vozidla atd. Tuto část vývoje řeči pojmenováváme zpravidla jako „*vybavovací*“.

Kolem roku a půl dítěte se tvoří „*první věty*“. Jsou to dvouslovná spojení, stále velmi jednoduchá, například: „*Táta, pá*.“ – „*Táta jde pryč z domu*.“ – „*Etě, mňam, mňam*.“ – „*Chci, prosím, ještě jídlo*.“ Větší rozvoj slovního vyjadřování nastává kolem druhého roku, kdy děti používají rozvinuté věty: „*Maminko, este ci pítí ahudkou*.“ – „*Maminko, chci ještě jahodové pítí*.“ – „*Autem tatínkem výlet zítra*.“ – „*Zítra pojedeme s tatínkem na výlet autem*.“ – „*Tot, tatínku, en*.“ – „*Pojď, tatínku, ven*.“ Věty jsou stále agramatické, větnou gramatiku můžeme u dětí očekávat až po třetím roku věku, kdy se plně projeví třetí vývojová část řeči zvaná „*vyjadřovací*“.

Předřečové období

Za nejranější projev řeči bývá považován pláč, křik vydaný hned po narození dítě, který je v té době pouze reflexivním, ještě v tuto chvíli nemá hlubší význam, teprve později jím dítě bude sdělovat své potřeby, to znamená reakce na negativní, nelibé podněty pro dítě například hlad, ale také dává najevo pocit samoty.

Dnes se již spojuje počátek vývoje dětské řeči s ranějším obdobím. „*Dnes se v psycholingvistickém bádání uznává, že počátek vývoje dětské řeči nastává nejen v prvních hodinách po narození jedince, ale kořeny tohoto vývoje lze dokonce identifikovat již v prenatálním období.*“ (Průcha, 2011). Jak jsme již zmínili v kapitole 2.1.2, dítě je schopno s matkou komunikovat již v „bříšku“, prostřednictvím pohybů v děloze matky, ale také víme, že zde probíhá jakási „neverbální“ komunikace mezi matkou a plodem, která není blíže prozkoumána, ale jako důkaz nám může například sloužit fakt, že děti nechtěné, jsou častěji „potracené“. Jistě tento fakt nemůžeme brát jako něco „spirituálního“, tělo matky bude vylučovat množství hormonů, které budou ovlivňovat její lůno, a najdeme tedy opodstatnění biologické.

Koncem druhého měsíce je přítomen pláč s měkkým a tvrdým začátkem, ten s tvrdým začátkem vždy značí, že něco je v nepořádku. Neurčité kňourání je postupně nahrazováno spokojeným broukáním, tedy období křiku pozvolna přechází do „*období broukání*“. Dítě si houká a přitom pohybuje mluvidly jako při sání nebo polykání. Ozývají se zvuky podobné hláskám či slabikám – ba, pa, grr a další. Časem se naučí měnit i výšku hlasu a díky tomu se zdá, že si prozpěvuje. Neprobíhá zde záměrná činnost, jde spíše o „pudovou hru s mluvidly“.

Postupně si dítě nebrouká jen samo pro sebe, ale začíná se hlasově projevovat vůči svému okolí, to se nazývá „*obdobím napodobivého žvatlání*“ (Kutálková, 2005).

Postupně dítě začíná rozumět tomu, co mu povídáme, nejprve jde o jednotlivá slova, která jsou součástí každodenního děje – jídlo, spaní – postupně také začíná chápat i věty. Reaguje především na melodiku, gesta a situaci, ještě nerozumí „slovo od slova“. Objevují se první „ukazovací schopnosti“ – kde máš ouška – ukáže (Kutálková, 2005). Podle Řičana (2005) se toto období nazývá „*období pasivní řeči*“, kdy dítě chápe jednoduché pokyny typu „ne“ a například „udělej paci-paci“. Toto období je charakteristické pro věk 8-10 měsíců dítěte.

Řečové období

V druhé polovině prvního roku rozumí dítě řadě výrazů, které se každodenně používají, reaguje na jednoduché výzvy např.: „Ukaž, jak jsi veliký.“ První slovo je zachytitelné kolem prvního roku, toto stádium je často nazýváno jako „*období slov-vět*“. Dítě jedním slovem vyjadřuje mnoho informací, například přání, emoce či konstatování (Piaget, Inhelder, 2001). Tento fakt může být frustrující pro rodiče i pro děti, kdy občas není jednoduché správně rozšifrovat pravý význam daného slova, které dítě právě říká.

Nejčastěji jsou to citoslovce jako například: „bum“, „bác“, „tůtů“, „pá“, „haf“, méně často jsou to slova dvouslabičná, například „auto“, „bába“. Dítě má chuť si povídat, je třeba toho využít. Pojmenovávat věci okolo, na které si může sáhnout, případně si je může strčit do úst,¹ která využívá pro zkoumání nových věcí. V této době se pokládají základy mateřského jazyka – melodie, mimiky, gestikulace, základy používání hlasu. Také je čas na první knížky, všelijaká leporela – knihy z tvrdých kartonů, jsou omyvatelné a skládací. Dosud jsme byli omezeni na popisování obrázku a chtěli jsme, aby nám na požádání dítě ukázalo: „To je auto. Kde je auto?“, nyní se už můžeme zeptat: „Co je to?“ - „Auto.“ Setkáváme se s jednoslovným označením, například „haf“, které v tuto chvíli zastupuje celou větu. (Kutálková, 2005)

Kolem druhého roku už obvykle dítě mluví v jednoduchých větách, ty jsou ještě neobratné, mají svérázný slovosled „„umejt luce, žíkala máma, ve vodě“, gramatické tvary se vytvářejí na základě podobnosti „půjdeme s maminkou a tatínkou“. (Kutálková, 2005) V souladu s tímto tvrzením je také Piaget a Inhelder (2001), který dodává, že věty jsou sice úplné ale bez časování a skloňování.

¹ Hmat není příliš vyvinut v této době, jeho funkci nahrazují velmi citlivé rty. U dětí v tomto věku jsou také velmi citlivé plosky nohou, které tak často pečující osoby podvědomě opečovávají a „líbají“.

3.3.2 Neverbální komunikace

Také ji nazýváme mimoslovní či nonverbální komunikace, je to sdělování informací beze slov. Neverbální komunikace je důležitým doprovodným prvkem verbální, slovní komunikace, můžeme si jí sdělovat naše pocity a nálady, náklonost k druhé osobě, zároveň ji používáme pro vyjádření fyziologických potřeb (např. „je mi zima“). Podle Křivohlavého (1988) se pomocí nonverbální komunikace snažíme vyjádřit „kdo jsem já“, záměrně se pokoušíme ovlivnit partnera a také řídíme chod vzájemného styku. Pro naši práci je důležité tvrzení Vybírala (in Býtešnicková, 2012), že díky neverbální komunikaci je možné uskutečnit své sebevyjádření. To je to, po čem touží i naši nejmenší, co je velmi přirozené, a my bychom jim to měli poskytnout alespoň prostřednictvím přirozených gest využívaných při znakování s kojenci a batolaty.

3.3.2.1 Druhy neverbální komunikace

- Kinezika – řeč pohybů
- Gestika – komunikace znaky a posunky
- Mimika - co si sdělujeme výrazem obličeje, patří sem i řeč očí, komunikace činy...
- Proxemika – sdělování přiblížením a oddálením
- Haptika – podávání ruky a komunikace dotekem
- Posturologie – řeč našich fyzických postojů, držení těla ¹
- Paralingvistika – sdělování svrchními tóny řeči
- Úprava zevnějšku

(Křivohlavý, 1988)

Kinezika

Zahrnuje všechny druhy pohybů těla, u každé části těla uvádí druh, rozsah pohybu a jeho časové údaje. Pokud se jedná o blíže specifikovaná pohyby, používáme speciální názvy, například chiologie zkoumá pohyby rukou, kdy zvláštní část chiologie patří znakovému jazyku hluchoněmých, gestika se zabývá pohyby rukou, které doprovázejí nebo nahrazují mluvenou řeč. (Křivohlavý, 1988) Analyticky zkoumá individuálně každý pohyb. Jako příklad kineziky uvedu způsob a směr chůze člověka, nebo stereotypně opakované poklepávání stolní desky během rozhovoru.

Gestika

Gestika je odvozena od slova latinského „gestus” neboli posunek. V některých pramenech například u Křivohlavého (1988) se můžeme setkat i s odvozováním od slova gesto v latině „gero”, „gerere”, to znamená projevovati cit, smýšlení či vlastnost. V přeneseném smyslu slova „gerere” znamená hráti roli. V latině gestus znamená řečnický posunek.

Gestika je součástí kineziky. Gesta jsou posunky rukou i dolních končetin a hlavy, která nám sdělují určitou informaci zároveň se slovy, či dokonce slova zastupují.

Podle Vybírala (in Býtešnicková, 2007) má gestikulace jako jediná z neverbální komunikace svou vlastní gramatiku a slovník, neboli syntax, který utváří ucelený jazyk, využívaný nejen neslyšícími jedinci, dále také dodává, že gesta jsou dobře využitelná v pedagogické komunikaci, s čímž se moje práce ztotožňuje a vidí v tomto námět na možný budoucí výzkum.

Zajímavá jsou i fakta o kulturním a etnickém určení gest. Tohoto faktu jsme si povšimli při bližším studiu a komparaci vybraných systémů znakování s kojenci a batolaty. Když se nad tím blíže zamyslíme, je to velmi logické, každý národ je určován jiným územím, jinou kulturou, tedy nejen verbální vyjadřování bude diferencované, ale také neverbální sdělování se bude proměňovat v závislosti na etnicitě a kultuře. Křivohlavý (1988) mluví například o gestech „dálného orientu“, dále také o proslulé divoké gestikulaci Italů, arabské gestikulaci celým tělem a též o jemných gestech Angličanů, kteří využívají převážně jen ruku od zápěstí ke špičkám prstů.

Mimika

Slovo mimika je řeckého původu. Pravěpodobně se odvozuje od slova „mímus” neboli tvář. V češtině se dobře uchytilo v několika podobách – známe například slovo „mim” — herec němeého divadla, který mění výrazy obličje i pohybové postoje celého těla. Řecky „mimos” znamená citlivě napodobující, imitující, zpodobňující. (Křivohlavý, 1988).

Mimikou vyjadřujeme naši činnost, záměry a snahy, také emoce a jiné hluboké citové prožitky neboli afekty. Podle Křivohlavého (1988) ale nejen city a emoce projevujeme pomocí mimiky, vyjadřujeme jí také „kulturně tradovaná gesta” jako je například tzv. zdvořilostní úsměv.

Proxemika

Určitou vzdáleností můžeme vyjádřit buď náklonost nebo nesympatie vůči člověku, s tím se kterým máme chuť komunikovat, můžeme být blíže než s člověkem, se kterým nechceme mít co do činění. V této problematice například hovoříme o osobních či intimních zónách člověka, vzdálenost pro komunikaci s druhými lidmi je závislá na vztahové složce komunikace, cizího člověka nenecháme přistoupit příliš blízko, nechceme, aby se nás přímo dotýkal, ale i tento fenomén je kulturně podmíněn. Podle Křivohlavého (1988) například Arab považuje za projev neúcty pokud mu partner „odepře vůni svého dechu“.

Haptika

Často se můžeme setkat s tvrzením, že člověka můžeme posoudit z podání ruky, zda vám ruku podá jako „leklá ryba“ nebo vám ruku stiskne tak pevně až vám ji začne „drtit“.

Haptikou se rozumí celkový taktilní – dotekový – kontakt. Tento taktilní kontakt zahrnuje: působení tlaku, působení tepla, působení chladu, bolestivé pocity a bývá sem zařazováno i rozeznávání vibrací, záchvěvů. (Křivohlavý, 1988) Taktilním jednáním například můžeme vyjádřit přátelství či nepřátelství.

4 Kazuistika

Holčička, 2,5 roku, vlastním jménem Mariana. Narodila se v 38. týdnu vyvolaným porodem s nižší porodní váhou. Matka prožívala graviditu pozitivně, těšila se na lékařská vyšetření, „kdy zjistí, kolik její miminko měří, kolik váží, co zrovna dělá a zda je všechno v pořádku a dítě je zdravé“. Otec rád „hladil břicho s miminkem“, „naslouchal dění v břiše“, s dítětem komunikoval prostřednictvím zpěvu a formou krátkých vyprávění. Byl zvědavý, pokoušel se získávat nové informace o graviditě, péči a výchově dítěte, aktivně se zapojoval. Matka měla na začátku těhotenství v prvním trimestru běžné těhotenské obtíže, jako jsou ranní nevolnosti, rychlá unavitelnost a potíže s močením. Od pátého měsíce gravidity matku začalo trápit „tvrdnutí“ břicha. V šestém měsíci byla hospitalizovaná v krajské nemocnici s akutním zánětem močových cest a velkou citlivostí ledvin. Následně vše probíhalo bez větších komplikací, matka si stěžovala na bolesti kloubů, zad a celkovou únavu, která je příznačná pro pozdější stadia gravidity.

Již od kojeneckého věku je dívka vnímavá, často naslouchá, soustředí se. Mariana je v motorickém vývoji pomalejší než její vrstevníci, začala chodit až kolem 15 měsíců. První jednoduchá slova se u ní objevila až kolem 14 měsíců, od 8. měsíce začala využívat pro svou komunikaci s rodinou znaky pro slyšící děti, velmi rychle je pochopila a měla obrovskou chuť k jejich užívání a učení se nových znaků. Mariana byla od narození plně kojena a velmi rychle dohnala svou nízkou porodní váhu. Sama se odstavila kolem jednoho roku. Dítě neprodělalo žádné vážnější onemocnění ani neutrpělo žádné úrazy.

Rodina bydlí v rodinném domě se zahradou v blízkosti lesa a města s kulturním zázemím, školka, škola, zdravotní středisko. Otec, středoškolsky vzdělaný, 42let, administrativní úředník a technik, pracovitý, s důrazem na tradiční hodnoty, vztah k přírodě, aktivní, přátelský, spolehlivý. Matka, vysokoškolsky vzdělaná, 24 let, studentka, aktivní, společenská, liberální, trpělivá. Rodiče jsou sezdáni, Mariana byla chtěné dítě. Mariana je zatím jediné dítě rodičů, ti chtějí velkou rodinu. Nebezpečný by mohl být velký věkový rozdíl rodičů, jsou si vědomi jistého rizika. Otec i matka mají dobré zázemí ve svých původních rodinách. Často se nukleární rodina stýká i s širším okruhem rodiny, kterou mají oba velmi rozmanitou a členitou, ta Marianě poskytuje i styky s vrstevníky a dalšími dětmi. Jsou zde přítomny i různé rodinné tradice a rituály, které rodina dodržuje, například při křesťanských svátcích, ale i vesnických událostech. Finanční poměry rodiny jsou přiměřené, otec má lehce nadprůměrný plat, matka je na rodičovské dovolené, dostává příspěvek od státu, příležitostně pracuje.

Mariana začala se znakováním kolem 8. měsíce. Na úvod pro ni matka zvolila pár základních znaků, které by se mohly hodit při denních činnostech, ale také z hlediska Marianina zájmu.

V domácnosti se vyskytuje pes, tedy začínali například znakem „pes“, dále to byly znaky „mléko“, „hotovo“, „jíst“, „pít“, „pták“, „koupat se“ a „kniha“. Po pár týdnech, kdy si matka zafixovala pár základních znaků postupně každých pár dní přidávala jeden znak: „čistit si zuby“, „čepice“, „boty“, „květina“ dále také „voda“, „kočka“ a znak „prosím“. Mariana nebyla dostatečně zralá v jemné motorice, proto se mnoho znaků muselo upravit, například znak „hotovo“ byl neproveditelný v žádné dostupné variantě, matka ho tedy upravila na jednoduché bouchnutí pěstí do stolu, na které je přivedla prababička Mariany, když svou pravnučku u jídla naváděla tímto gestem a slovy: „Honem, hospodo.“ Také gesta jíst a pít si matka s Marianou přizpůsobily, konkrétnější uchopování imaginárních předmětů dítěti nic neříkalo, nebylo jich schopno, tedy se znak „jíst“ omezil na přiložení otevřené dlaně k ústům, znak „pít“ byl vyjadřován nataženým ukazovákem přiloženým na ústa.

Mariana si znakovou řeč pro kojence a batolata osvojila velmi rychle a přirozeně, počet aktivně používaných znaků přesahoval počet šedesáti. Gesta byla postupně doplňována o verbální vyjadřování, Mariana plynule přešla na řeč mluvenou. Dnes ve 2,5 letech je její verbální vyjadřování na dobré úrovni, když se setká se svými vrstevníky, často vyniká ve schopnosti dorozumět se, dokáže se o sebe postarat a říci si, co potřebuje, co chce.

Nonverbální komunikace u ní stále rozvinutější, pokud nezná nějaké slovo, setká se s něčím novým či nečekaným, často se první vyjádří opisným přirozeným gestem. Ve chvíli, kdy pečující osoby vysloví hledané neznámé slovo, hned jej vyslovuje a pokouší se ho zapamatovat si.

5 Systém znakování

5.1 Úvodní vhled do znakování s kojenci a batolaty

Systém znakování není jazykem, jako je znakový jazyk pro neslyšící, jsou to izolované znaky vycházející z přirozených gest dětí. Děti se přirozeně „domlouvají“ gesty, ještě než se naučí mluvit, vám zamávají na rozloučenou nebo kývnou hlavou na znamení, že se jim něco líbí, znakování s nemluvnaty je pouze rozšíření těchto gest, pomocný a návodný systém, jak usnadnit komunikace mezi dětmi a dospělými, v některých případech i mezi nemluvnaty samotnými.

Znakování je alternativní způsob komunikace s malými dětmi, které ještě neumí dobře mluvit, nebo nemluví vůbec. Usnadňuje sdělování informací, pocitů, potřeb mezi dítětem a rodiči případně širší rodinou. Každý z nás využíváme gestiku, mimiku a další mimoslovní komunikaci každý den, kdykoliv někomu něco sdělujeme, nevědomě i vědomě ovlivňujeme druhé, aby nám lépe porozuměli, podporujeme naši komunikaci, proč bychom toto neumožnili našim dětem i nám samým?

O znakování s kojenci a batolaty dnes už jen matně tuším, jak jsem se dozvěděla. V těhotenství jsem doslova zhltnula hromady knih a článků o graviditě, porodu, vývoji dětí a výchově, dostala jsem se k velkému množství informací. Když nad tím hlouběji přemýšlím, tak ani při záměrném bádání jsem nenarazila na dostatek odborného materiálu, co se tohoto úzkého tématu týče, tedy jsem se pravděpodobně k problematice dostala na nějakém webovém portálu určeném matkám. Už od počátku jsem vše pečlivě zkoumala, při prvních nevolnostech jsem hledala babské recepty, zjišťovala různé pověry o odhadnutí pohlaví, pročetla jsem zkušenosti ostatních budoucích matek i matek zasloužilých, později jsem celá natěšená každý nový týden svého těhotenství zjišťovala, jak mé dítě v děloze vypadá, jak roste, jak bych měla tou dobou vypadat já, čeho všeho už je schopné, jaké aktivity zvládá, které orgány se právě vyvíjejí, a co nás společně ještě čeká. Našla jsem téma alternativní komunikace s kojenci a batolaty, přečetla jsem pár řádků a bylo jasné, že to určitě chci přinejmenším alespoň zkusit, na několik dní jsem zapoměla a později jsem se do hledání informací vrhla naplno.

Znaky postihují vše, s čím se může dítě ve svém okolí setkat. Znaky můžeme řadit podle prostředí: rodina, domácnost, příroda...

Příklady užívání znaků: vyslovíme například větu: „To je ale krásný ptáček.“, znakujeme názorně, ve chvíli, kdy vyslovíme slovo, ukážeme viditelně znak, zde pro „ptáčka“. Později, když dítě zvládá základní znaky a i vy jste na dobré úrovni, můžeme znakovat například dvě slova ve větě: „Poděj mi pítí, prosím.“

Vždy si musíte být jisti, že vás dítě sleduje, nejprve musíte navázat oční kontakt, jinak učení se ani používání znaku nemá význam.

5.2 Cílová skupina znakování

Znakování je určeno pro slyšící kojence a batolata. Pro bližší, specifitější určení je vhodné věkové rozlišení, systém znakování je vhodný pro děti přibližně ve věku 8 měsíců, kdy se prvně objevuje aktivnější komunikace, například ukazování prstem na předměty, až do věku 18 měsíců, kolem této doby u dětí začíná převažovat verbální projev. V současné době je znakování doménou maminek, ale využitelnost této alternativní péče je značná, může být použit jakoukoliv pečující osobou, například příbuzným dítěte či odborným vychovatelem. Díky postavení systému na základu přirozených gest, je znakování vhodné pro děti „běžné“ i pro děti znevýhodněné, u kterých je používání možné, ale stále jsou zde častější a preferovanější formy alternativní komunikace.

5.3 Souvislost dětského vývoje a systému znakování

Přesto, že se jedná o alternativní způsob komunikace, jsou zde přítomna pravidla, která je vhodné dodržovat. Jedná se o fakta vědecky podložená a ověřená nejen v oboru komunikace, ale především v oboru vývojové psychologie a medicíny. Nemůžeme chtít po čtyřměsíčním kojenci, aby po nás začal opakovat jakákoli gesta, a naopak, po tříletém dítěti nemůžeme chtít, aby se vyjadřoval pouze neverbálně. Vše musí být v souladu se zákonitými vývojovými změnami a především s individuálním vývojem každého dítěte. Dítě není stroj, nelze ho vypnout, zapnout nebo naprogramovat. Jeho vývoj je podmíněn mnoha různými faktory, které je důležité brát vážně. V případě nerespektování individuality dítěte se nedočkáme pozitivních výsledků znakování, nejen že se velice pravděpodobně nedočkáme žádných výsledků, ale také se může stát, že sklídíme výsledky negativní, získáme tím jedině problémy místo kýženého usnadnění. Pokud bychom aplikovali znakování necitlivě vůči dítěti a jeho vývoji, mohli bychom mu uškodit, například kdybychom dítě stimulovali pouze znaky a gesty, přestali bychom používat verbální projev, jistě bychom tím mohli zapříčinit opožděný vývoj řeči u dítěte. Znaky vycházejí především z gest, v některých případech rovněž z mimiky, ale to není příliš čtené, nemluvnata ještě nejsou plně schopna vědomě ovládat své výrazy ve tváři. Důležitý je vývoj jemné motoriky dítěte, jejím prostřednictvím je kojeneček schopen znaky využívat, podle jejího stupně zralosti je vhodné začít se znakováním. Pokud nemluvně nemá zralé jemné motorické dovednosti, nebude schopno znaky aktivně používat, bude umět jim pasivně porozumět, to také může vést k usnadnění komunikace mezi vámi a dítětem. Dítě bude moci například rozeznat situaci, kdy půjde jíst, od situace, kdy se bude jednat „jen“ o chování v náruči matky.

5.3.1 Kdy začít

V úplném základu, začít můžete kdykoliv, pokud dítě nemluví nebo stále nemá plně rozvinutou řeč, používá například jen pár slov, není tedy schopno kvalitního dorozumívání se.

Nejvhodnějším věkem pro počátek „výuky“ znaků je přibližně kolem 8. měsíce, v období záměrné komunikace, dítě komunikaci aktivně vyhledává, ukazuje na objekty kolem sebe a reaguje na jednoduché povely jako „ukáž, jak jsi veliký“, udělej „paci-paci“ a podobně.

Řada rodičů dává přednost používání znaků od narození, aby si sami na znakování zvykli, rychleji se znaky naučili a i jejich dětem, aby bylo více přirozené používání alternativní komunikace. Jistě to není špatný nápad, ale můžeme se setkat s případy, kdy pečující osoby znakování vzdají, nemají zpětnou vazbu od dítěte a zanechají této komunikace dřív než se výsledky vůbec mohou objevit.

První možné reakce opravdu můžeme očekávat nejdříve kolem 8 měsíců, v této době děti znakům porozumějí, naučí se je, ale prakticky použít, ukázat je dovedou velmi často až kolem dvanácti měsíců. V tuto dobu je kojeneček na dostatečné intelektové, motorické úrovni, že je možné s ním využít systém znakování aktivně využívat.

5.3.2 Jaké znaky volit

Znaky je vhodné volit podle zájmu dítěte a jeho vývojové úrovně, pokud dítě není dostatečně zralé, nevolíme znaky složité a špatně motoricky proveditelné. Nejčastěji jsou voleny znaky spojené s jídlem a pitím, „ještě“, „hotovo“, znaky týkající se běžných denních činností, například „koupat se“, „kačenka“, a dále také znaky, které vzbuzují v dítěti výrazné emoce, „pes“, „kočka“, „světlo“.

Volíme takové znaky, které se nám doopravdy hodí, využijeme je, nezatěžujeme dítě zbytečně znaky, které nepotřebuje ke své komunikaci, i když sami můžeme mít pocit, že by bylo dobré, kdyby je dítě používalo. Sama jsem zkoušela dceři nabídnout znaky „maminka“ a „tatínek“, protože jako rodič jsem toužila po potvrzení své roli tímto oslovením, u dcery se nedostavil žádný zájem o tyto dva znaky, v první chvíli jsem byla zklamaná, ale záhy jsem došla k závěru, že pocit štěstí a uspokojení mi přináší spokojené dítě, které má radost z komunikace, je usměvavé a zdravé.

5.3.3 Prospěšnos znakování

1. Přiměje rodiče, aby začali častěji mluvit.

Při provedení znaku musíme vždy dbát na verbální projev slova, to je hlavní důvod, proč rodiče začnou se svými dětmi více mluvit. Děti je v tom více méně podporují sami, když aktivně využívají znakování, ratolest provede znak například „pes“, to zajisté nezůstane bez odezvy, „Ano, máš pravdu, támhle štěká pes, ten je veliký, vid’.“, nebo dítě zaznakuje slovo „červená“ a pečující se hned může začne vyptávat: „Jaké znáš další barvy, umíš poznat také tuto barvu?“...

2. Posiluje zájem o mluvení u dítěte.

Toto je podobné, jako když se dítě naučí lézt, díky poznané svobodě a novým možnostem, se bude ze všech sil snažit, aby se jeho schopnosti zlepšovaly, s radostí se začne učit chodit (Acredolo, Goodwyn, 2007).

Čím více dítě vidí, že má úspěch, že mu dospělí rozumí, že komunikace má smysl, je motivováno prohlubovat svou znalost a pokouší se, co nejdříve začít mluvit. Znakování prohlubuje touhu po mluvení. Toto prokázaly autorky programu Baby signs ve svém dlouholetém výzkumu (Tilton, Kopřivová, Procházková, Kormanová, 2010).

3. Zvyšuje zájem o knihy.

Dítě se díky znakování stává aktivním účastníkem čtení a prohlížení knih, což je pro něj zábavné a motivující. Ukazuje na obrázky, o kterých se chce více dozvědět, „komentuje“ znaky jednotlivé obrázky, může upozornit na jeho bod zájmu, podělí se s vámi o své myšlenky. Aktivně poznává příběhy a o to raději jim naslouchá.

4. Podporuje neurologická spojení

Novou činností se v mozku dítěte tvoří nové cesty, kanály, které se častým opakováním, stimulací, upevňují, k tomuto dochází i v případě znakování. Při provedení znaku pečující osoby znak také vyslovují, vyslovují jej dokonce častěji než ve chvíli, kdy se svými ratolestmi neznakují, dítě samo také vyvolává častější hlasový projev pečujících osob, když samo aktivně znakuje, motivuje to rodiče či pečovatele k větší intenzitě mluveného slova, častěji k dítěti promlouvají, vysvětlují mu atp. Ke kojenci či batoleti se v tomto případě intenzivněji dostává mluvené slovo a jeho mozek si jej lépe a rychleji zapíše, to posiluje přirozeně i jeho schopnost pro budoucí používání verbálního vyjadřování.

5.4 Druhy systémů znakování

5.4.1 Program *Baby signs*

Nejznámější a nejrozšířenější koncept znakování se slyšícími dětmi pomocí přirozených gest je *Baby signs* program, vycházející z několikaletého amerického výzkumu vývojových psychologek Lindy Acredolo, PhD. a Susan Goodwyn, PhD. Prokazují nejen účinnost znakové komunikace, ale také tvrdí, že používání gest při sdělování informací zvyšuje u dětí jejich intelekt.

Prokázané metody programu *Baby Signs* (Tilton, Kopřivová, Procházková, Kormanová, 2010):

- Snižuje frustraci a vytváří důvěru.
- Umožňuje dětem sdílet svůj svět.
- Upevňuje pouto mezi rodiči a dětmi.
- Odkrývá, jak jsou děti ve skutečnosti chytré a kolik toho vnímají.
- Podporuje pozitivní emoční rozvoj.
- Posiluje sebedůvěru dětí.
- Urychluje rozvoj řeči.
- Dává impuls k intelektuálnímu rozvoji.

Ihned mě tento program zaujal, ne kvůli tomu mít doma „génia“, ale pro svou názornost a praktičnost, *Baby sign* je důkladně promyšlená strategie. Prodává se celá sada pro rodiče, s praktickou příručkou pro ty, kteří rádi čtou, DVD diskem pro ty, kteří rádi sledují a další názorné pomůcky pro ty, kteří jdou rádi rovnou na věc. Všechno je barevné, jednoduché a praktické.

Cena za kompletní sadu je značně vysoká, ale díky svému prahnutí po informacích, jsem narazila i na portály se zbožím z druhé ruky, kde jsem našla právě i sadu znakové řeči pro batolata - příručka pro rodiče - která byla o polovinu levnější a darem jsem k ní dostala i další podklady pro znakování. Všechny materiály jsem si ihned důkladně prostudovala a těšila se na první výsledky, brzy jsem shledala, že má dcera na to není ještě vývojově zralá, tedy jsem materiály založila a čekala na vhodnější dobu, která brzy přišla a přinesla „ovoce“.

5.4.1.1 Co přesně je to program *Baby signs*

Definici programu *Baby signs* definují následujícím výrokem z knihy Lindy Acredolo a Susan Goodwyn *Znaková řeč pro batolata: „Cílem znakování je lepší komunikace, porozumění a upevnění pouta mezi vámi a vaším dítětem.“* (2007), o programu *Baby signs* bychom mohli říci, že je to způsob komunikace založené na přirozených gestech, která jsou každodenní součástí našeho způsobu jednání s dětmi. Když po nich chceme vyjádřit souhlas, vyslovujeme „ano“ a automaticky kýváme hlavou. Znaky v tomto případě jsou názorné ukázky, je to jakýsi překlad slov do gest.

Děti v kojeneckém věku ještě dobře neovládají své hlasivky, pouze si s nimi hrají, nemají dostatečně zralý hlasový aparát, aby se mohly libovolně vyjadřovat o svých potřebách a pocitech, to neznamenaá, že takové věci nechtějí sdělovat, naopak děti po tom přímo touží, proto je pro ně tak jednoduché se znakováním začít, ony samy chtějí.

Kojenci už vědí, že pokud vám do ruky položí knihu, mohou očekávat, že se z ní začne číst příběh, nebo když se pokouší ukazovat směrem na hrníček, že by měli dostat napít, ale co si počít v situaci, kdy není chtěný předmět v jeho blízkosti, kam má dítě ukázat, co má donést? V tuto chvíli je velmi pravděpodobné, že si dítě utvoří samo svůj určitý znak pro chtěnou věc, ale ještě není zaručeno, že si tohoto znamení pro vás od dítěte všimnete. V tom lepším případě, pokud je člověk pozorný ke svým dětem, po jisté době identifikuje souvislost znaku dítěte s daným předmětem, dítě bude jistě nadšené, že člověk konečně pochopil jeho úmysly. Ale co se stane ve chvíli, pokud pečující osoby nejsou schopny, nebo nemohou věnovat dostatek pozornosti dítěti, dítě se bude pravděpodobně pokoušet znak opakovat několikrát dokola, ale pokud se mu nedostane zpětné vazby, vzdá to a bude se pokoušet projevit zájem pečující osoby jiným způsobem, například začne plakat či se budou objevovat záchvaty vzteku, dítě bude bezradné, dokonce může být frustrované. To jistě není to, co bychom si pro dítě přáli, ani my sami nechceme být v takové situaci, kdy by nám nikdo nerozuměl.

Systém znakování je usnadnění komunikace mezi slyšícími dětmi a jejich rodiči. Děti nemají tolik odlišné potřeby od dospělých, ony také mají potřebu komunikovat, vyjadřovat své pocity, komentovat to, co vidí, co nového poznávají, chtějí se podělit o své dojmy, znakování je způsob, jak jim toto všechno dopřát, díky tomuto systému zjistíte, jak jsou malé děti chytré a bystré, často si všímají věcí a detailů, kterým my dospělí již nevěnujeme ve svém všedním a rychlém životě pozornost.

5.4.1.2 Výzkum programu *Baby signs*

Baby signs je podložen výzkumem, který probíhal více než 20 let na Kalifornské univerzitě v Davisu, později byl dokonce sponzorován Národními instituty zdraví v USA.

Autorky čerpají ze svých vlastních zkušeností, jak popisují ve své příručce: „*Jednoho dne v roce 1982 stála Dr. Linda Acredolo se svou dvanáctiměsíční dcerou Kate na zahradě. Najednou Kate ukázala na růžový keř, s úsměvem se obrátila na maminku a několikrát začichala. I když nepoužila slovo „květina“, Lindě bylo jasné, co se jí pokouší sdělit. „Aha! Ty si chceš přičichnout ke kytičkám. Tak si pro jednu půjdeme.“ Po celý den Kate skutečně s nadšením ukazovala na květiny – ať už na jejím pyžamu, tapetě nebo ve vázách na stole v jídelně – a čichala. Tu noc si Linda, pobavená tím, co její dcera udělala, zapsala do deníku: „Kate dnes udělala něco kouzelného...“ (Acredolo, Goodwyn, 2007, s. 19-20).*

V roce 1989 spustily studii, do té bylo zapojeno více než 140 rodin v době, kdy jejich dětem bylo 11 měsíců. Jednotlivé skupiny byly rozděleny do rovnocenných skupin, v jedné používaly děti znakovou řeč, v druhé ji nepoužívali vůbec. Obě skupiny měly stejné charakteristiky – pohlaví dítěte, pořadí v rodině, jejich snaha vytvářet slova či vyjadřovat se prostřednictvím slov, u rodičů to byla kritéria stejného vzdělání a výše příjmů.

Každá rodina několikrát navštívila výzkumnou laboratoř, kde byly použity standartní jazykové testy, které vyhodnocovaly porozumění řeči a schopnost řeč používat. Tyto návštěvy probíhaly ve věku 11, 15, 19, 24, 30 a 36 měsíců věku dětí. Ve věku dvou let byly vyhodnoceny také schopnosti dětí utvářet slovní spojení a vývoj jejich inteligence.

Výsledky studie dopadly takto: děti ve věku 24 měsíců, které používaly znakovou řeč, v průměru hovořily spíše jako děti ve věku 27 měsíců až 28 měsíců, před dětmi, které znakování nepoužívaly, měly tedy náskok více než tři měsíce, nejen to „znakující“ děti byly schopné vytvářet daleko delší věty. Děti v 36 měsících, které znakovaly, v průměru hovořily jako děti ve věku 47 měsíců, byly tedy napřed oproti svým vrstevníkům napřed v průměru o necelý rok. (Acredolo, Goodwyn, 2007)

Tento výzkum hovoří proti panujícím předsudkům - „že se by se u dětí mohla projevit nechuť mluvit“ – „že by si zvykly na alternativní způsob komunikace a již se jim „nechtělo“ hovořit slovně“ - naopak je prokázáno, že znaková řeč napomáhá dětem se rozvíjet v oblasti verbální komunikace.

Tabulka č. 2: Výzkumy vztahující se ke znakování

Autoři a datum	Počet	Popis studie	Výsledky studie
<i>Holmes & Holmes, 1980*</i>	1	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Děti dovedly mluvit dříve než je normální.
<i>Bonvillian et al., 1983*</i>	11	Neslyšící rodiče znakovali doma s 10 slyšícími a 1 neslyšícím dítětem	Vývoj znakového jazyka překročil normy jazyka verbálního.
<i>Folven et al., 1984*</i>	13	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Přirozená gesta se vyvíjela současně se znakováním a s mluvenou řečí.
<i>Orlansky & Bonvillian, 1984*</i>	13	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Lepší jazykový vývoj oproti normě
<i>Folven, 1988*</i>	9	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Zrychlený jazykový vývoj
<i>Orlansky & Bovillian, 1988*</i>	13	Neslyšící rodiče nebo tlumočníci ASL znakovali se slyšícími dětmi	Zrychlený jazykový vývoj
<i>Daniels, 1994</i>	14	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Průměrně vyšší počet bodů v testu „Peabody Picture Vocabulary“
<i>Goodwyn & Acredolo, 1993</i>	22	Slyšící rodiče vyučovali slyšící děti pomocí znaků a hraček podporující znakování	Děti se naučily znaky dříve než slova.
<i>Gregory, 1994*</i>	1	Neslyšící a slyšící rodiče znakovali doma se slyšícími dětmi	Rychlé učení slov i znaků
<i>Caprici et al., 1998*</i>	1	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Bez rozdílu oproti normě
<i>Goodwyn & Acredolo, 1993</i>	103	3 skupiny: první skupina neslyšících rodičů k výuce používali znaky a hračky podporující znakování, druhá skupina neměla žádné instrukce a třetí skupina používala slovní cvičení	Kojenci, kteří používali znakování a hračky podporující znakování trávily více času s rodiči a dosahovaly lepších výsledků v expresivním vyjadřování.
<i>Acredolo & Goodwyn, 2000</i>	43	Slyšící rodiče vyučovali slyšící děti znakový jazyk	Znakující skupina měla vyšší IQ než byla norma.
<i>Goodwyn et al., 2000</i>	103	3 skupiny: první skupina neslyšících rodičů k výuce používali znaky a hračky podporující znakování, druhá skupina neměla žádné instrukce a třetí skupina používala slovní cvičení	Baznamenány některá zlepšení řeči u experimentální skupiny
<i>Moore et al., 2001*</i>	103	3 skupiny: první skupina neslyšících rodičů k výuce používali znaky a hračky podporující znakování, druhá skupina neměla žádné instrukce a třetí skupina používala slovní cvičení	Hračky podporující znakování a znakování podpořily lepší vývoj pro verbální projev
<i>Pettito et al., 2001*</i>	3	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Slovník se neodlišoval od běžné normy
<i>Holowaka et al., 2002*</i>	3	Neslyšící rodiče doma znakovali se slyšícími dětmi	Žádné rozdíly mezi dětmi
<i>Pizer et al., 2007*</i>	3	Texaské rodiny, všechny slyšící, bez znalostí ASL, si zvolily znakování	Znakování mohlo podpořit mylné představy o ASL

Zdroj: *Vlastní zpracování dle Johnstone, Duriex-Smith, & Bloom in Dimensions of early childhood (2010)*

5.4.2 Výzkumy od roku 1980 do roku 2007

Pro doplnění vzhledu do problematiky, přikládám tabulku s proběhlými výzkumy ve Spojených státech, kde jsou přehledně vidět možné výhody znakování s kojenci a batolaty.

Ponechávám to více bez komentáře, myslím, že čtenář si názor může udělat sám.

5.4.3 Terezie Vasilovčik Šustová

Později jsem se dostala i k další literatuře zaměřené na znakování s kojenci a batolaty a to výhradně české, kdy se paní magistra Terezie Vasilovčik Šustová, pracující několik let v praxi v rané péči s dětmi sluchově postiženými a také živící se jako tlumočnice znakového jazyka českého i obecného, rozhodla vydat knihu o svém znakování s dcerou Dorotou. Díky této publikaci jsem měla velikou chuť napsat o této problematice práci, abych dostala do širšího povědomí takto užitečnou věc, která přináší velká pozitiva. Publikace magistry Vasilovčik Šustové mi neposkytla komplexní pohled do problematiky, chyběly mi v ní obecné informace o vývoji dítěte a komunikace celkově. Například „teorie komunikace s dětmi raného věku“ je ale nabízena na dodatečném tříhodinovém kurzu pro pečující osoby a jejich ratolesti. Z důvodu absence podstatných faktů, jsem se hodně zaměřila ve své teoretické části na toto téma. Zdá se mi důležité pochopit danou problematiku od úplného počátku, díky tomuto poznání základních informací můžeme také vyvrátit různé panující předsudky o znakování s kojenci a batolaty.

Celý název publikace zní: „*Jak se domluvit s kojencem a batoletem. Komunikujeme přirozenými znaky a gesty.*“

5.4.4 Znak do řeči

Tento systém znaků byl vytvořen jako kompenzační pomůcka pro osoby s řečovým postižením jakéhokoliv druhu. „*Znak do řeči používáme u osob, které nemají rozvinutou aktivní řeč nebo jejichž expresivní složka řeči není dostatečně vyvinuta*“ (Kubová, Pavelová, Rádková, 1999). Autorky vycházejí z poznatků, které načerpaly v cizině, konkrétně v Dánsku ve speciálních školách. Díky zkušenostem dánských kolegů i svých si ověřili funkčnost metody, ta vychází z přirozených gest, zjednodušení řeči, zřetelnější artikulace, která navazuje rytmicky na jednotlivá gesta, znaky. Přinášena pozitiva: snadnější motorika, včasný kontakt s řečí těla, pozitivní komunikační prostředí, komunikační úspěch, zviditelnění, lepší úroveň řeči, rytmus řeči a znaku.

5.4.5 Základy znakové řeči pro miminka

Americký systém znaků vycházející z ASL, tedy amerického znakového jazyka. Jeho autorkou je matka, která znakování sama používala se svou dcerou. O znakování s kojenci a batolaty se dozvěděla prostřednictvím své matky, budoucí babičky, která navštěvovala kurzy znakování, ona sama se s podobnými kurzy ve svém okolí, v Oregonu, nesetkala, proto se později dostala k lektorování kurzů a sepsáním nejprve malé příruční publikace a později rozšířeného vydání s víc než 300 ASL znaky pro miminka. Zastává názor, že když už pečující osoba věnuje svůj čas učení a výuce znaků, má význam dítěti předat rovnocenný jazyk, tedy jazyk znakový nejen pouze přirozená gesta. Dítě tak získává výuku „cizího“ jazyka, který bude plnohodnotně moci využívat. Její dcera se například ve svých dvou letech byla schopna domluvit s jinou neslyšící maminkou a jiným slyšícím dítětem.

6 Praktická část

6.1. Charakteristiky výzkumu

6.1.1 Cíl a předmět výzkumu

Mým cílem není kvantitativní výzkum, realizace takového výzkumu není v našich možnostech tak, abychom pokryli dostatečné množství sebraných dat. Chci umožnit alespoň malý kvalitativní vhled do problematiky.

Cílem práce bylo poukázat na jednoduchost a praktičnost systému znakování s kojenci a batolaty. Metoda znakování je v České republice méně známá a poměrně nová, tedy málo rozšířená nejen mezi pečujícími osobami z rodin dětí, tak i v kruzích odborníků pečujících o dětskou populaci.

6.1.2 Formulace výzkumných otázek

Z důvodu málo četných znalostí problematiky v celkové populaci, jsem se rozhodla zpracovat komparativní výzkum vybraných systémů znakování, abych dostala odpověď na otázky, které považujeme za primární v tématice znakování s kojenci a batolaty:

- O₁: Vycházejí znaky z praktického základu?
- O₂: Objevují se v jednotlivých systémech kulturní rozdíly?
- O₃: Odlišují se znaky v jednotlivých systémech znakování?
- O₄: Akceptují jednotlivé znaky individuální vývoj dítěte?

6.1.3 Metodologie výzkumu

Metoda výzkumu byla zvolena komparativní. Abych ukázala možnosti znakování s kojenci a batolaty, vybrala jsem si porovnávání jednotlivých systémů. Tato metoda mi dobře posloužila při plnění jednoho z cílů práce - vhled do problematiky znakování s kojenci a batolaty - právě díky názorným ukázkám obrázků, je možné se s tematikou dobře seznámit a nahlédnout do jejích tajů.

6.1.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro výzkum jsem si vybrala čtyři systémy znaků, dva české a dva zahraniční ze Spojených států amerických, tři z nich jsou určeny především pro využití pro rodiny s dětmi, které slyší a jsou bez zdravotních komplikací, aby komparace jednotlivých systémů byla o něco zajímavější, zvolila jsem také jednu metodu, která není zaměřena jen na zdravé děti, ale je přizpůsobena dětem a osobám, které mají vadu řeči. Podle mého mínění má tento způsob alternativní komunikace široké spektrum využití, pokud bychom odbourali jisté předsudky panující okolo toho tématu, mohlo by se toto téma stát poměrně diskutovaným a atraktivním pro odbornou veřejnost.

Výzkumné vzorky vycházejí z odborných publikací a těmi jsou:

- Program Baby Signs - Acredolo, Goodwyn
- Znak do řeči – Kubová, Pavelová, Rádková
- Jak se domluvit s kojencem a batoletem – Vasilovčík Šustová
- Základy znakové řeči pro miminka - Briant

Znaky jsou vybírané podle tří kritérií: podle preference dítěte, které vycházejí z osobních zkušeností a podle odborných publikací zaměřených na znakování s kojenci a batolaty, podle preferencí pečujících osob, vyhodnocených z dotazníkového šetření v druhé praktické části, a podle předpokládané obecné užitečnosti - co lidé očekávají, že by bylo vhodné, přesto to tak nemusí být, jako příklad je znak „maminka“ a „tatínek“.

6.1.5 Charakteristika metod sběru dat

Data byla volena podle osobních zkušeností. Zvolila jsem takové systémy znaků, se kterými jsem osobně pracovala nebo jsem se s nimi osobně setkala, abych mohla dosáhnout co nejobjektivnějšího obrazu při posuzování jednotlivých výzkumných otázek.

Data, jednotlivé obrázky znaků, jsem z jednotlivých odborných publikací vybrala a vytvořila jsem pro ně nové formáty grafických dokumentů. Všechny čtyři, v některých případech jen tři, systémy znaků jsem dala do jednoho celku, vždy od každého možného zástupce systému jeden obrázek. Celkově tak vzniklo 14 obrázků pro komparaci systémů znakování kojenců a batolat.

6.2 Vlastní výzkum

Tento způsob komunikace neslouží jako náhrada řeči, je to způsob pro zkvalitnění života dítěte, snížení jeho frustrace z neschopnosti komunikovat, chcete-li pro zvýšení jeho radosti ze schopnosti se dorozumět.

Dítě neumí verbálně vyjádřit všechna svá přání, natož často ani své základní potřeby, samy děti si často vytvářejí své znaky, některé více, některé děti méně, myslím si, že to bude hodně záležet na komunikační úrovni v rodině a také na individuální osobnosti dítěte. Může nastat situace, kdy si dítě samo vytvoří znaky a rodiče jsou schopni je rozpoznat a s dítětem kvalitně komunikovat i beze slov a bez dalšího pomocného systému znaků, umím si představit situaci, kdy dítě si sice vytvoří své znaky, ale rodiče nejsou dostatečně vnímaví k těmto drobným signálům, a pečující osoby se s ratolestí nedomluví, možná i uvidí jednotlivá gesta, výrazy tváře, ale bude pro ně těžké přiřadit k nim daný význam.

Do mateřské školy může nastoupit dítě s málo rozvinutou slovní zásobou, může se stát, že dítě nebude mluvit vůbec, v tuto chvíli vidím právě jako pomoc využití „znakování“, v kombinaci s doporučením návštěv u odborníků, pokud se komunikační úroveň nebude lepší v podnětném prostředí vrstevníků, například porada s pediatrem, návštěva logopedické ordinace, dětského psychologa atd., vše především pro kvalitnější život dítěte.

Může nastat mnoho různých situací, kdy se alternativní komunikace může hodit a bylo by dobré ji znát., ať už systém pro laickou veřejnost nebo systém určený pro odbornější využití například pro speciální pedagogy. Vidím v alternativní komunikaci samé výhody, pokud se z této metody nestane většinový komunikační systém, věřím, že se bude dít ve prospěch dítěte. Když se bude znakování s kojenci a batolaty používat jako doplňková forma komunikace, nemělo by docházet k riziku pozastavení vývoje řeči ani dalšímu zpomalení dětského vývoje, naopak výzkumy tvrdí, že dítě se naučí logicky myslet, a tím se jeho mozek může vyvíjet i lépe než u jiných dětí jeho věku nevyužívajících tento způsob komunikace.

Pokud jde o využití této alternativní komunikace v mateřských školách, domnívám se, že ji nebude příliš třeba, pouze u jedinců, kteří mají nějakou klasifikovanou poruchu řeči, či jsou značně opožděni ve vývoji. Když malé dítě přijde do kolektivu vrstevníků, rychle se dostane na jejich úroveň, děti, které doma nejedí, ve školce sní vše, co se jim nabídne, dostávají zde mnoho nových zvukových podnětů, takže děti, které do té doby skládaly jednoduché věty, svou komunikaci brzy rozvinou.

6.2.1 Komparace jednotlivých znaků

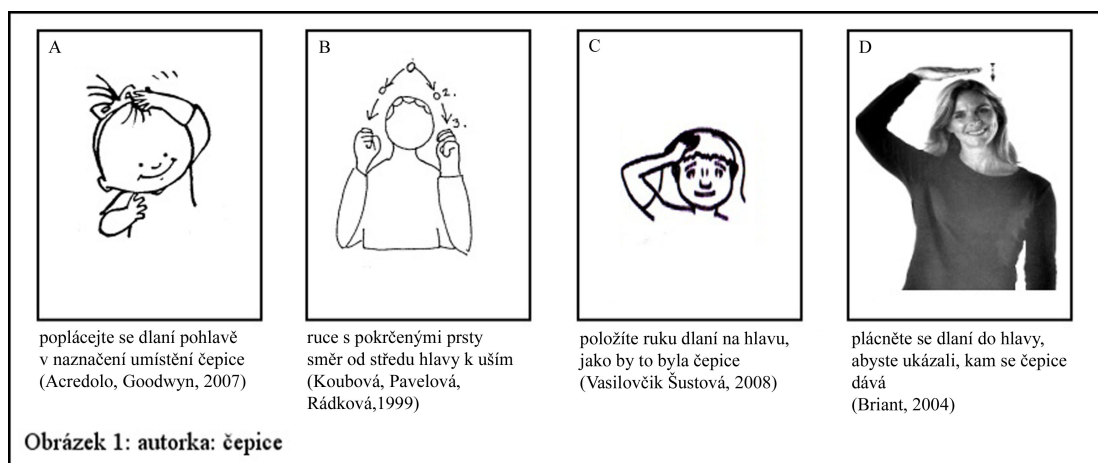
6.2.2 Čepice

Využitelnost a četnost znaku je vysoká, v zimě dítě bez čepice ven nevychází a v létě, pokud začne svítit slunce a dítě má být vystaveno přímému slunečnímu záření, je čepice či klobouk nezbytnou výbavou, proto je znak v kategorii „doporučené“, je výhodné ho mít zařazený ve „slovníku“.

Znak je symbolicky naznačován ve všech případech umístěním čepice, tedy se vztahuje na hlavu. Systém znaků A a D, systémy pocházející ze Spojených států amerických, se shodují na poplácání temene hlavy. Pohybem je gesto více zdůrazněno a dodává mu dynamiku, která dítě upoutá, to si znak rychleji a lépe zapamatuje, je zde nepatrné riziko, že při běžném používání znaku, budou právě této dynamiky děti možná zneužívat a budou se „tlouci“ do hlavy, aby pobavily. Znak je již právě pro tuto „zábavnost“ pro děti perfektně proveditelný, budou ho pravděpodobně provádět často a rády. Jejich motorika jim to dovolí již ve velmi raném věku.

Systém B je založen na jisté rytmicke, je složen z mezistupňů, prvním je spojení pěstí nad hlavou, druhým mírným roztažením a posunutím směrem dolů a posledním stupněm je „nasazení“, tehdy jsou ruce v poloze poblíž uší a obrazně natáhly čepici přes uši. Znak je názorný, snadno pochopitelný, motoricky proveditelný až v pozdějším věku dítěte odhaduji ve věku 1,5 až 2 roky.

Systém C je ve vyjádření opatrnější a dodává, že stačí ruku na hlavu pouze položit a tím naznačit zmíněné umístění čepice. Je pro děti méně atraktivní, ale soustředí se na svůj význam, díky tomu by děti nemusely „odbíhat od tématu“ a mohly by se lépe soustředit. Znak je dobře motoricky proveditelný.

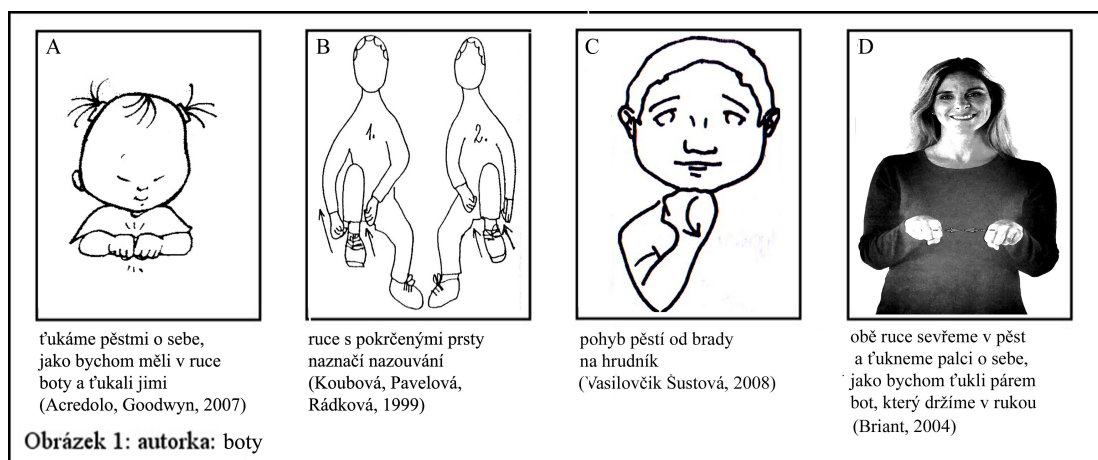
6.2.3 Boty

Tento znak bude dobře využitelný až kolem jednoho roku dítěte, kdy aktivně začne využívat obuv, kterou do doby aktivní chůze není nutné dětem nazouvat, pediatři a ortopedi často doporučují boty s měkkou podrážkou, protiskluzové ponožky a další „obuv“, která dětskou nožičku neomezuje, z tohoto hlediska není znak podstatný pro kojence, ale rozhodně to není přeážka v jeho užívání.

Systémy A a D pracují s rukou v pěst, které symbolizují boty. Využívají akustického podnětu, když pěstmi o sebe ťukají, jako kdybychom o sebe ťukali podrážkami botky, kdybychom je drželi v rukou. Toto gesto několikrát opakují, znak je to dynamický, což mu dodává snadné zapamatování i snadné zopakování dítětem, motoricky je velmi snadný v každém věku. Mohl by se stát zaměnitelným v případě znaku „kůň“, který taktéž využívá pěstí a zvukového podnětu, jen se ruce nachází v odlišné poloze.

B systém již nevyužívá pouhého symbolu, ale názorně předvádí nazouvání bot, je směřován ke spodní části těla, kde se boty nazouvají. Je rozdělen na dvě části, kdy v první části si jako by nazouváme jednu botu a v druhé části si jako nazouváme botu druhou. Díky své názorné ukázce by byl znak dobře využitelný i beze slov, je snadno odvoditelný, prakticky by mohl být využit i mezinárodně. Hodí se pro děti staršího věku, kojencem ho motoricky příliš dobře nenapodobí, ale zajisté se v tomto případě dotkne alespoň spodních částí těla.

Systém C pravděpodobně čerpá ze zkušeností maminek a jejich dětí, které si znaky rychle přizpůsobí či dokonce si vymyslí své vlastní, jeho pravý význam zůstává skryt. Pěst je dávana pod bradu a z tohoto místa je „vyklápěna“ směrem ven od těla. Znak se dle mého názoru bude špatně opakovat rytmicky. Mohl by se hodit v případě, pokud se dítě často dotýká svého obličeje a ještě si nehraje s ručičkami, tedy by nebylo schopno provést znak, kdy se střenou dvě pěstičky.

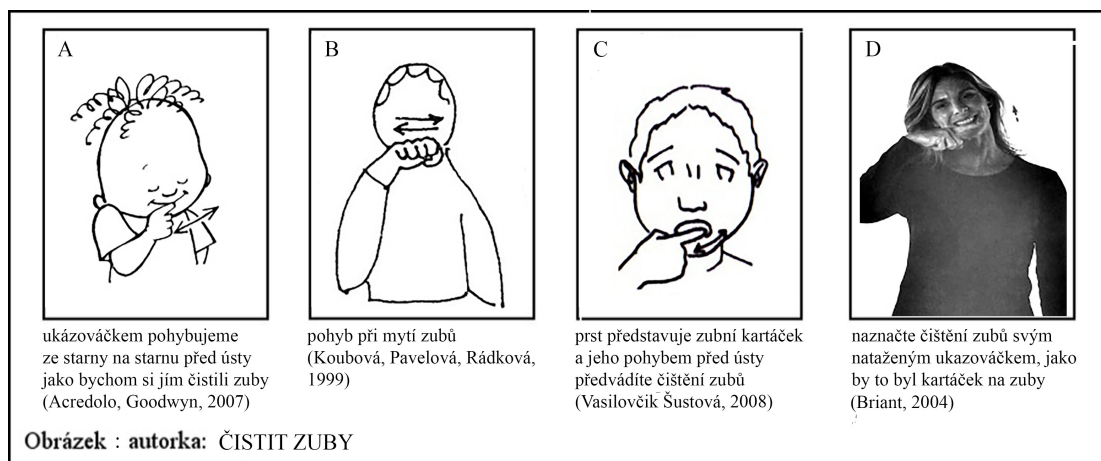

6.2.4 Čistit si zuby

Znak, který se hodí pro maminky a pečující osoby od přítomnosti prvních zoubků, kdy stomatologové doporučují začít pravidelným s čištěním zubů. Všechny systémy jsou si zde velmi podobné, podle mého se jedná o poměrně univerzální znak.

Obrázky systémů A, C, D využívají zdviženého prstu pro představu kartáčku na zuby. Názorně je předváděno čištění, pohyb ze strany na stranu, to dává znakům nápadnost, jsou dobře viditelné a patrné. Motoricky je znak snadný na provedení, ale v jemné motorice by mohl nastat problém, malé děti často neumí zacházet pouze s jedním prstem, znak pochopí, ale pravděpodobně si ho převedou do jiné formy, která pro ně bude snadnější, například ukazování celou dlaní.

Systém B, má stejnou dynamiku jako předchozí systémy, naznačuje směr čištění zubů, není zde patrný „kartáček“ jako symbolické gesto, ale pomyslně se kartáček na zuby drží celou rukou, ta je v tomto případě v pěst, díky tomuto by nemuselo docházet obtížnostem s provedením u menších dětí. Tento znak je jednoduchý a názorný, ale mohlo by dojít k záměně s jinými znaky, které se pohybují v okolí úst, například znak pít.

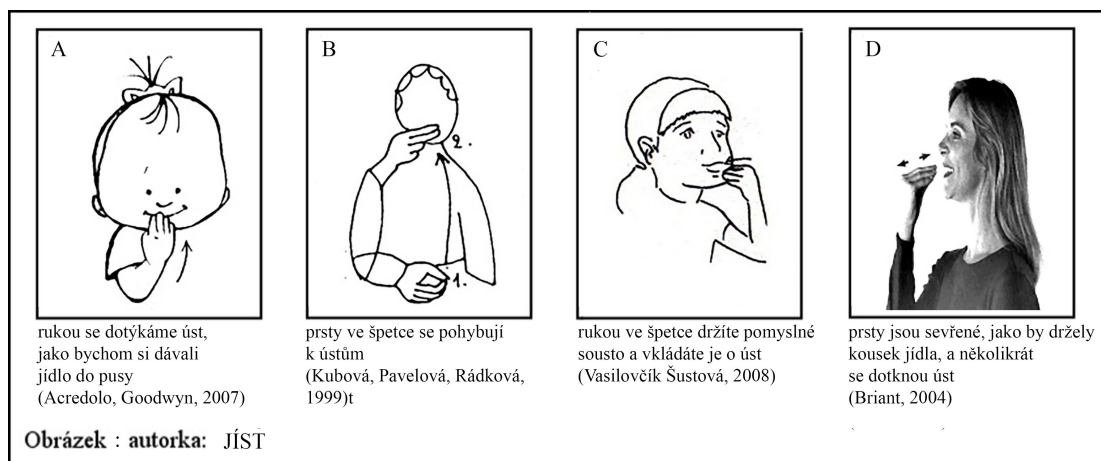
6.2.5 Jíst

Znak hodící se každý den, jíst je jednou ze základních fyziologických potřeb, proto ho řadím do kategorie „základních“ znaků. Provedení je ve všech systémech převážně jednoduché a názorné. Symbolizuje proces vkládání potravy do úst.

Obrázek A nám ukazuje velmi praktickou variantu, kdy přiložíme k ústům celou nataženou dlaň, především se rtů dotýkáme položenými prsty. Pro některé děti může být složité naznačit uchopení potravin, nemusí zde být dostatečně vyvinutá jemná motorika na to, aby zkoordinovaly své prsty. Na obrázku B vidíme, že znak je tvořen dvojím pohybem, v první fázi se ruka nachází ve střední části těla, jako bychom právě do ruky brali kus jídla, používáme přitom sevření prstů palce a ukazováku tzv. „špetku“. Druhá fáze znaku je symbolizování vložení pomyslného jídla do úst. Toto gesto je svým rytmickým rozdělením na dvě části nezaměnitelné na rozdíl od ostatních systémů u tohoto znaku. Prakticky tento systém nemáme ozkoušený, takže nemůžeme kriticky zhodnotit, zda bude malým kojencem snadno proveditelný a pochopitelný.

Systém znaků na obrázku C taktéž jako obrázek B využívá bližší gestikulace sevřených prstů na znamení uchopení pomyslné potravy. Probíhá v jedné fázi, tou je vkládání jídla do úst. Pro dítě je dobře rozeznatelné a srozumitelné pootevření úst, které je dobré využít, abychom předešli možné záměně s jinými znaky, které se pohybují v okolí úst.

Na obrázku D je pohyb sevřených prstů již více dynamický, pohybuje se směrem tam a sem, od úst a zpět k ústům. Dítě díky tomuto opakovanému pohybu má více času na prohlédnutí si a zapamatování si znaku.

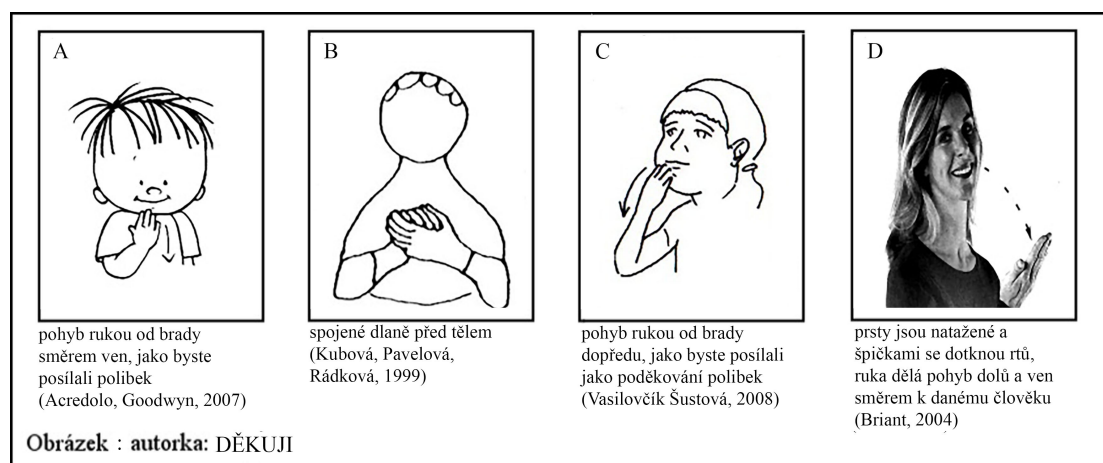

6.2.6 Děkuji

Tento abstraktní pojem bych nezařadila do kategorie „základních“ gest, přesto ho sledávám jako podstatný pro budoucí výchovu dítěte, na základy slušného chování není špatné poukazovat již od raného dětství, děti je později pochopí a přijmou za své, když je přirozeně vidí a slyší u pečujících osob.

Systém znaků na obrázku A je z velké části shodný se systémy C a D. Příznačný pro tyto tři soubory je popis, který přirovnává gesto k poslání „děkovného polibku“. Natažená dlaň se pohybuje od úst dolů a ven směrem k člověku, kterému děkujeme. Pouze u systému A, z obrázku ani z popisku příliš nevyplývá, jaký pohyb má být vykonán, zda se jedná o pouhý pohyb od brady dolů nebo o pohyb dolů a ven... Znaky mohou být zaměněny za gesto, které se bude znakovat poblíž úst, jako například „jídlo“.

Systém B nám evokuje kooperaci, vděčnost. Na obrázku vidíme sepnuté ruce, jako bychom druhému podávali svou ruku a tím mu vyjadřovali náš vděk.

6.2.7 Koupat se

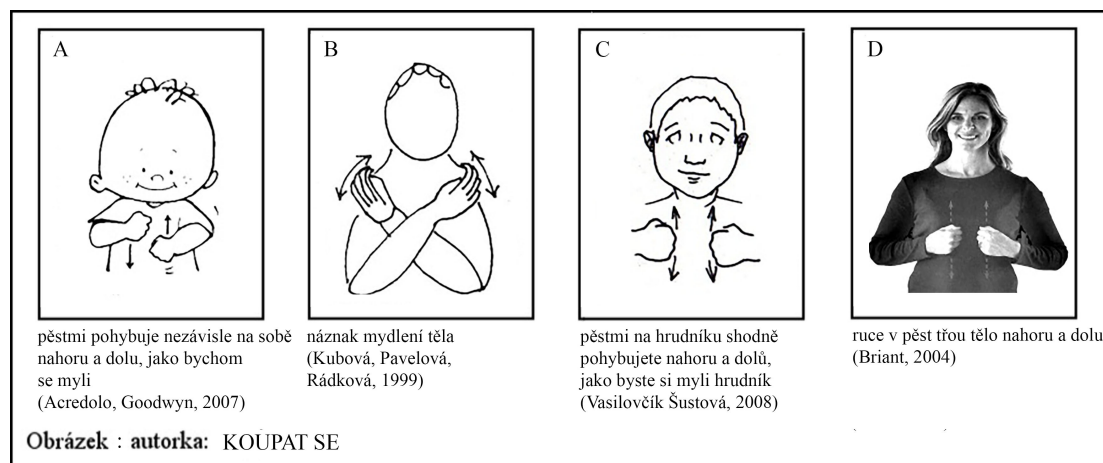
V případě pravidelného denního režimu, nejen denních koupelí, které jsou pro malé dítě i pro jeho pečující osoby prospěšné z pohledu intimního sblížení, hygienických návyků, ale pocitu jistoty, kdy se dítě dokáže orientovat v průběhu dne, co kdy „přijde“, co se bude dít. Tento znak bych zařadila do skupiny „základní“.

Systém A je značně podobný systémům C a D, ale je více dynamický, pohyblivý. Ruce v pěst a jejich pohyb nahoru a dolů, neomezený na synchronizaci pravé a levé ruky, dítě se zde může „vyřádit“, jistě tento znak upoutá jeho pozornost na první pohled.

Při bližším srovnávání zjistíme, že systémy znaků C a D jsou v tomto případě totožné, oba popisují ruce v pěst a současný pohyb oběma rukama na znamení čištění, omývání hrudníku. Pro malého kojence by mohlo být obtížné zkoordinovat obě ruce, aby se pohyb odehrával současně.

U systému B vidíme stejný základ jako u předchozích, již výše popsanych systémů, shodně využívá rukou pro představu mytí, je zde záměna pouze mytí jaké části, myjeme celé tělo, především ramena, paže, lokty, celkově ruce „navzájem“. Neměl by nastat žádný problém v provedení tohoto znaku.

Znak je pěkně proveditelný, vychází z původní myšlené činnosti, prakticky navazuje na skutečnost, tím je i kvalitně zapamatovatelný.

6.2.8 Banán

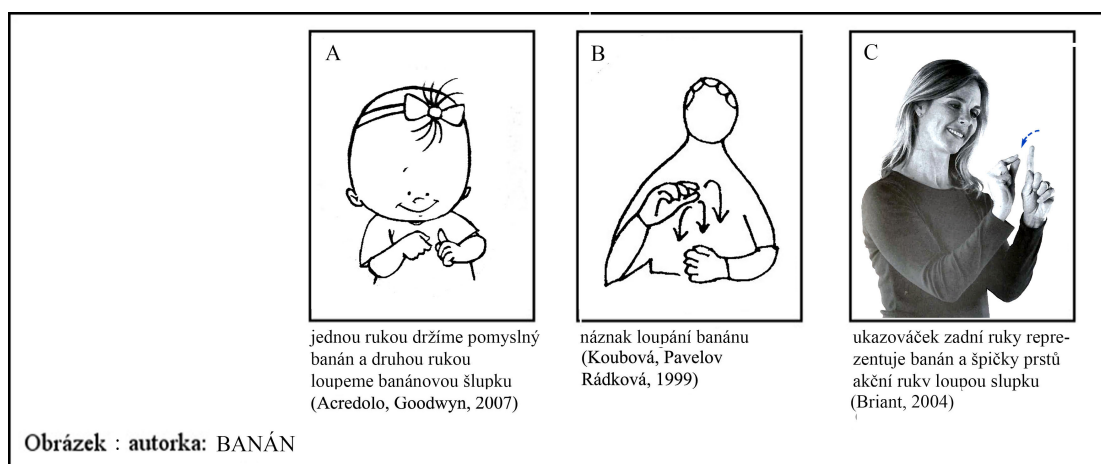
Znak banánu je již velmi doplňkovým „slovem“, ratolest každý den nejí banán, dokonce je dost možné, že banán ještě ani nevidělo ve svém věku. Některé děti tuto pochoutku milují, jiné ji nemohou přijít na chuť, znak bych zařadila do kategorie „volitelné“.

Toto gesto se vyskytuje pouze u tří systému ze čtyř, systém znaků „Vasilovčik Šustové“ jej nemá zařazen ve svém souboru jednotlivých přirozených gest. Zřejmě nebyl příliš podstatný pro používání při komunikaci s kojenci a batolaty při tvorbě systému.

Systém A používá jedné ruky jako symbolického banánu, ruka je v pěst a „kouká“ pouze palec, který je vztyčený nahoru nznak držení banánu. Druhá „jako“ loupe banán.

U obrázku B využíváme také obě ruce, ale nemáme zde viditelný symbol pomyslného banánu, druhá ruka je rytmizována na jednotlivé slabiky slova. Pokládám tento znak za nejlépe proveditelný z těchto tří zobrazovaných symbolických gest, i když je důležité mít názorné ukázky, u tohoto znaku již není důležité ho více konkretizovat, shledávám, že je dostatečně jasný jeho význam, pro dítě by mohlo být obtížné z hlediska jemné motoriky ovládnutí jediného prstu na ruce, i když jde o palec.

Obrázek C vychází z podobného základu jako obrázek A, vidíme názorně ukázaný symbol banánu, zdvihnutého ukazováku, který je „loupán“ druhou aktivní rukou.

6.2.9 Jablko

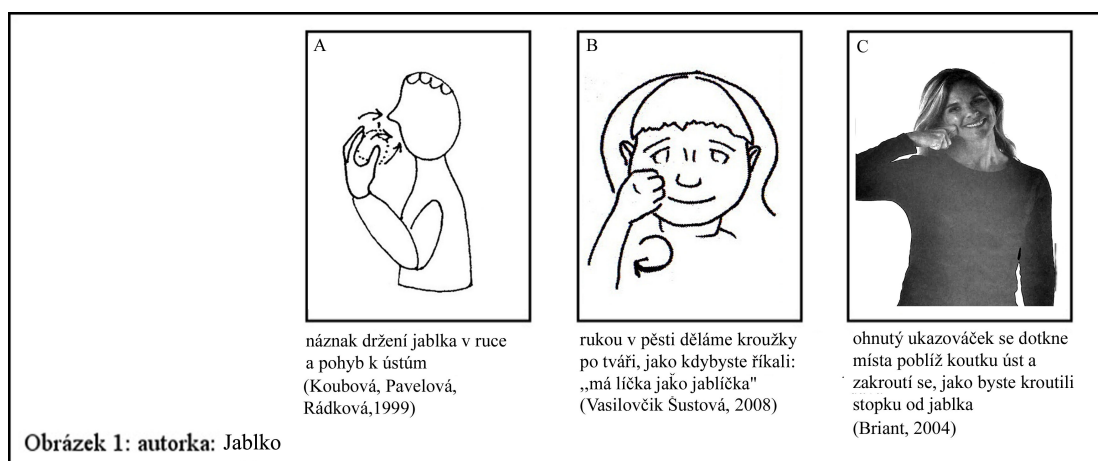
Setkáváme se se zúženým počtem obrázků u tohoto znaku, jeden systém tento znak nepoužívá, vynechává ho ve svém seznamu znaků. Jablko je vynecháno ze systému „Baby signs“.

S prvními sladkými příkrmy se doporučují potraviny, ovoce, zejména domácího původu, které nebudou příliš zatěžující pro organismus malého kojence, často je tedy pediatry doporučováno právě jablko. Z tohoto pohledu je znak dobře využitelný.

Obrázek A pomyslně symbolizuje jablko náznakem jeho držení aktivní ruce, ta se pohybuje směrem k ústům, kde bychom do něj kousli.

Obrázek B shodně s obrázkem C zobrazuje symbol jako ruku sevřenou v pěst, jako kulaté jablko. Systém B vztahuje pohyb k říkance „Má červená líčka jako jablíčka“, tento verš vysvětluje pointu vzniku symbolu.

Obrázek C je zaměřen na jiný fakt, z ruky v pěst vyčnívá ukazovák, který je ohnutý a lehce vybočený z pěsti, jako bychom celou rukou drželi jablko a ukazovákem zajišťovali stopku jablka, kterou bychom pomyslně chtěli ukousnout či ukrotit.

6.2.10 Kočka

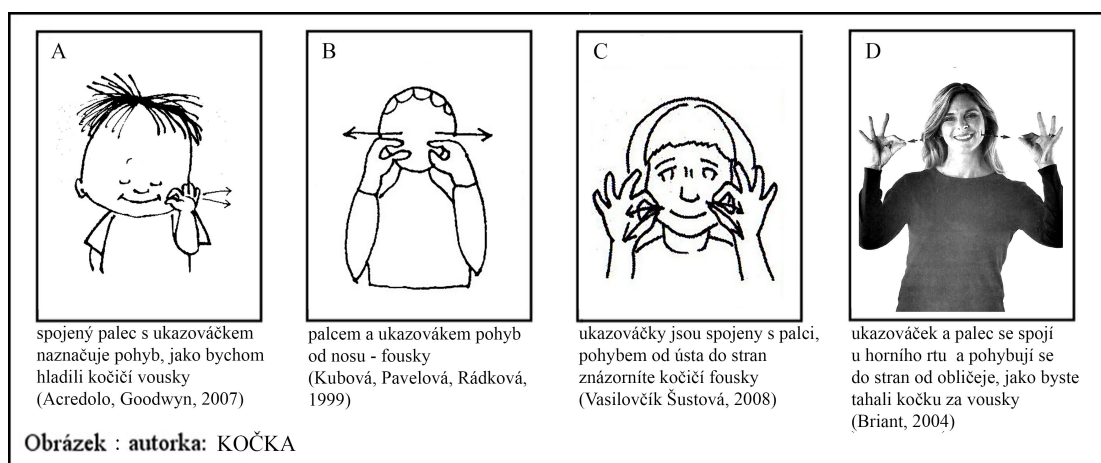
Znaky zvířat jsou pro děti důležité. Často s nimi sdílí jednu domácnost, jejich první hračky mívají podobu různých zvířátek, jsou pro děti zdrojem zábavy i ponaučení, díky těmto faktům se o nich dá velmi zdařile komunikovat. Právě znak kočka bych nezařadila mezi „základní“ gesta, ale dala bych je do „škatulky“ pomocných znaků.

U všech čtyř systémů znaků vidíme stejný základ, kterým je kočka charakteristická, má dlouhé vousky, ty jsou symbolicky naznačovány pomocí palce a ukazováku.

Na obrázku A je používána jedna ruka, ta se pohybuje směrem od obličejové části, od úst, směrem ven, palcem a ukazovákem držíme pomyslný kočičí vous a ukazujeme jeho celou délku, jakoby hladíme kočce vousky. Znak je jednoduchý, dobře proveditelný zvláště u dětí s dobře vyvinutou jemnou motorikou, bude rychle používán. Provedení znaku jednou rukou může být výhodné, ratolest bude provádět znak rychleji a snadněji, nebude se muset soustředit na koordinaci obou rukou, naopak může být složitější pro pochopení pečující osoby, může se stát lehkým zaměnitelným s jiným znakem používaným v okolí úst, například pít, jíst...

Na obrázku B, C a D shodně vidíme naznačení kočičích vousků oběma rukama, ruce jsou synchronizované. Opět spojeným ukazovákem a palcem hladíme kočičí vousky od obličeje směrem ven do celé délky vousu.

Gesto je dobré opakovat vícekrát pro lepší názornost, abychom předvedli větší počet kočičích vousků. Znak je nezaměnitelný v případě ukazování oběma rukama, i když naopak klade větší nároky na zralost motoriky kojence a batolete.

6.2.11 *Hotovo*

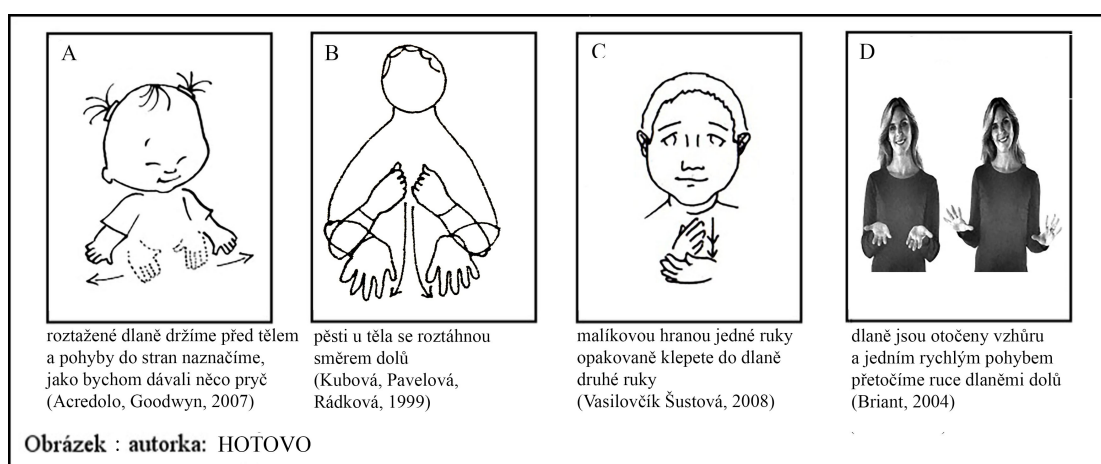
Hotovo je užitečný znak, děti v kojeneckém a batolecím věku nerozlišují mezi slovy „konec“ a „hotovo“, každá denní činnost musí někdy skončit, musí být hotová, jídlo, hraní atd. Tento znak bych zařadila do kategorie „základní“. Znak je dynamický, není statický, proto je pro děti dobře zapamatovatelný.

U systému A naznačujeme jako bychom odsouvali danou věc do stran, jako bychom ji dávali pryč, s tímto gestem bychom se setkali běžně i u dospělých osob v řeči těla. Jednoduchý, snadno proveditelný znak, nezaměnitelný.

U systému znaků B vidíme podobný princip jako u předchozího systému A, kdy pohybem naznačujeme odstárnění určité věci, v tomto případě ukončujeme věc tím, že ji dáváme pryč od těla, pěsti se roztáhnou směrem dolů a ven od těla. Mohli bychom to přirovnat k “setřesení” něčeho nechtěného se svého těla. Znak by mohl být zaměněn, například za znak “mýt se” nebo “mléko”. Je jednoduchý, návodný a dobře proveditelný.

Systém C přichází s novou variantou znaku, kdy aktivní ruka poklepává svou hranou do dlaně druhé ruky. Tento znak nebude pravděpodobně dobře proveditelný u kojenců, ti ještě nemají dobře vyvinutou jemnou motoriku a jednou rukou se “nestrefí” do ruky druhé a mohla by jim dělat problém koordinace rukou. Znak je nezaměnitelný za jiné další gesto.

Systém D právě probíhající činnost ukončuje pomyslně tím, že ji “hodí” na zem, dlaně, které jsou vzhůru, se rychlým pohybem otočí dolů k zemi. Znak je pro děti poutavý svou dynamikou, která by mohla být i na škodu, kdyby znak byl prováděn příliš rychle a dítě by si ho nemohlo řádně prohlédnout, “odkoukat” a tím i naučit. Jednoduchý, nemělo by dojít k záměně znaku.

6.2.12 Mléko

Další gesto, které bych zařadila do “základní” kategorie. Kojenec i batole se s mléčnou stravou setkávají běžně každý den, často i několikrát za den, proto je tento znak pro pečující osoby důležitý.

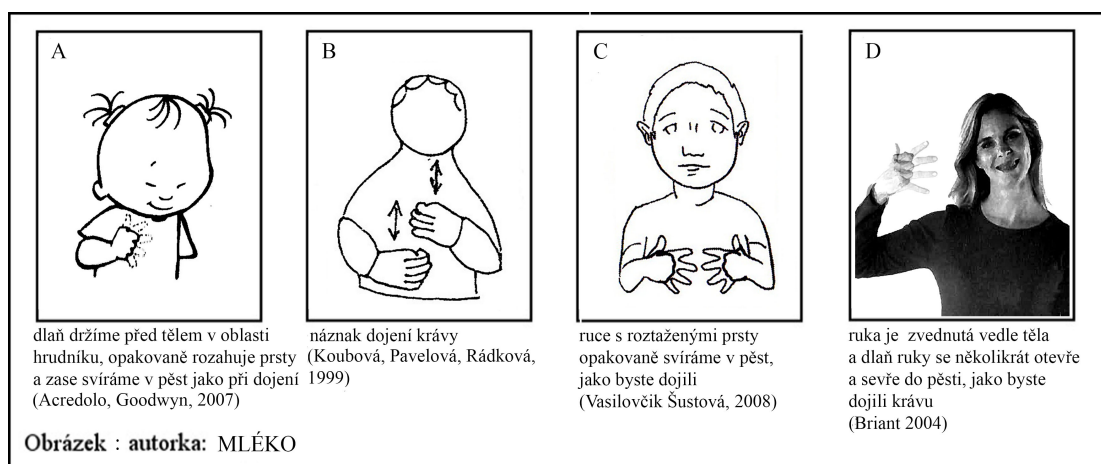
Všchny systémy znaků v tomto případě vycházejí z činnosti - dojení krávy - kdy získáváme mléko.

Systém A využívá jedné ruky, která je aktivní, vykonává pohyb jako při dojení, ruka je v pěst a opakovaně se rozevívá, vše probíhá v úrovni hrudníku, může být vztaženo i ke kojení. Znak dobře proveditelný, pro ratolest rychle a snadno zapamatovatelný, je tu jistá možnost záměny s jinými znaky, které se pohybují v okolí hrudi.

U systému B se setkáváme s jiným druhem pohybu, ruce jsou v pěst a pohybují se před tělem nahoru a dolů a napodobují dojení. Pohyb je z motorického hlediska vhodný a proveditelný pro kojence a batolata, může docházet k záměně s dalšími znaky prováděnými v oblasti před tělem.

U třetího obrázku ze systému C vidíme totožný princip znaku jako u prvního systému A, ruce v pěst a jejich opakované rozevírání na znamení dojení krávy. Znak je prováděn synchronizovaně oběma rukama. Je zde názornost znaku, která se dá vztahovat díky pozici rukou při provedení znaku ke kojení, to je vhodné pro lepší zapamatování znaku.

Systém D mění pozici ruky, přemísťuje ji vedle těla, aby nedocházelo k možné záměně se znaky, které se provádějí před tělem. Pohyb zůstává stejný, ruka je v pěst a rozevívá se jako při dojení.

6.2.13 Miminko

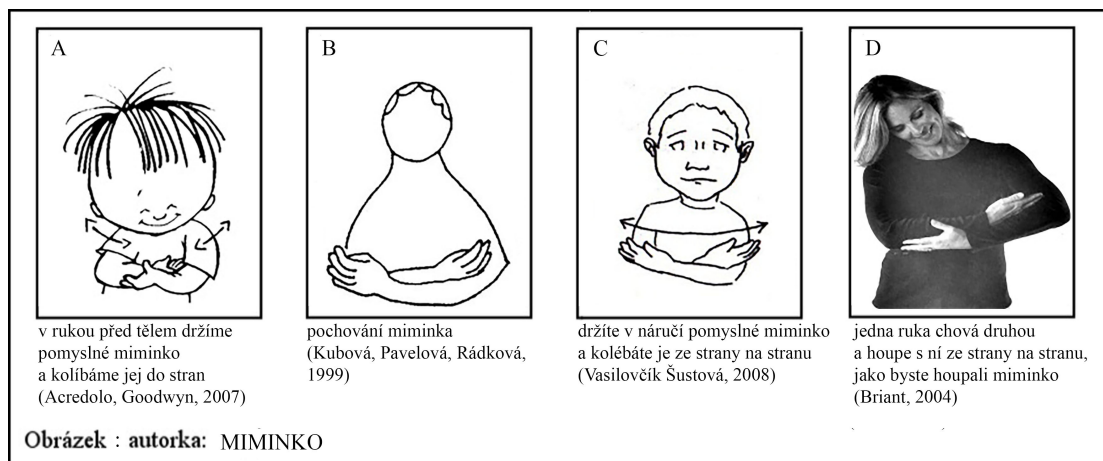
Tento znak bych zařadila do skupiny „volitelných“. Setkáváme se znakem „miminko“ ve všech čtyřech porovnávaných systémech. Pokud znakování je používáno s dítětem, které je jedináček, tento znak nebude tolik účinný, jako když znak bude používán u dítěte, které má mladšího sourozence nebo dalšího malého kojence v rodině. Dobře využitelný tento znak bude ve společnosti dalších malých dětí. Tento znak také může nahrazovat například znak pro panenku.

Ve všech systémech shodně vidíme, princip kolébání miminka, jako bychom ho drželi v náručí. Zdá se jako by jedna ruka chovala druhou, v tomto gestu setrváme a houpeme rukama ze strany na stranu. Často je toto gesto doprovázeno vřelým úsměvem, který bychom darovali malému miminku.

V systémech A, C, D vidíme, naznačené pomyslné pohupování, kolébání děťátka.

Pouze v jediném systému B vidíme znak nedynamický, dítě je chováno, ale bez výrazného pohybu, to shledávám jako možnost nižšího upoutání pozornosti u dítěte, ale naopak jistá statika může znak utvořit snadněji proveditelným.

Znak ve všech systémech znakování je snadno proveditelný i pro nejmenší znakovající, je velmi jednoduchý. Svou polohou ani pohyby se nedá zaměnit za jiné znaky

6.2.14 Tatínek

Znak je na první pohled lákavý, ale volila bych jej do kategorie „vedlejších“, „volitelných“ znaků. Můžeme se s ním setkávat v každodenní komunikaci s dítětem. Tatínek je velmi důležitá pečující osoba blízká dítěti.

Všechny čtyři systémy shodně naznačují znak v oblasti čela na znamení čepice, mohlo by jít také o symbol „hlavy rodiny“, to jsou však pouze mé vlastní úvahy.

Nejjednodušším znakem je znak ze systému A, je statický a neklade velký důraz na jemnou motoriku, který je u zbývajících systému značný. V prvním systému se rozevřená dlaň hřbetem ruky dotýká čela, znak je statický, díky tomu je snadný pro dítě i nízkého věku. O jeho přirozenosti a intuitivnosti bychom mohli vést diskuzi. Je však protipólem znaku „maminka“, pokud budeme tyto dva znaky používat společně, vytvoříme tak možnou logiku pro dětské porozumění.

Systém B využívá ukazováčku, který se pohybuje od čela směrem dolů podél tváře. Znak je tímto komplikovanější pro jemnou motoriku, která není vždy dostatečně vyvinuta. Pohyb dodává dynamiku, která dobře slouží k názornosti a lepšímu zapamatování. Znak by mohl být zaměnitelný za jiný znak, který ukazuje části obličeje například.

Systém C je taktéž dynamický a názorný, ruka s nataženými prsty přiložená k čelu na znak čepice, kšiltovky či jiného druhu se pohybuje směrem dolů, kde otcové mívají vousy. Tímto se stává zaměnitelným za znak „maminka“, kdy je gesto naznačeno též nataženými prsty v oblasti tváře a úst.

U posledního systému znaků D jde o rozevřenou dlaň ruky s nataženými prsty, palec se několikrát kolmo dotkne čela. Tento znak je z motorického hlediska hůře proveditelný. Jistě je však nezaměnitelný za znaky jiné.

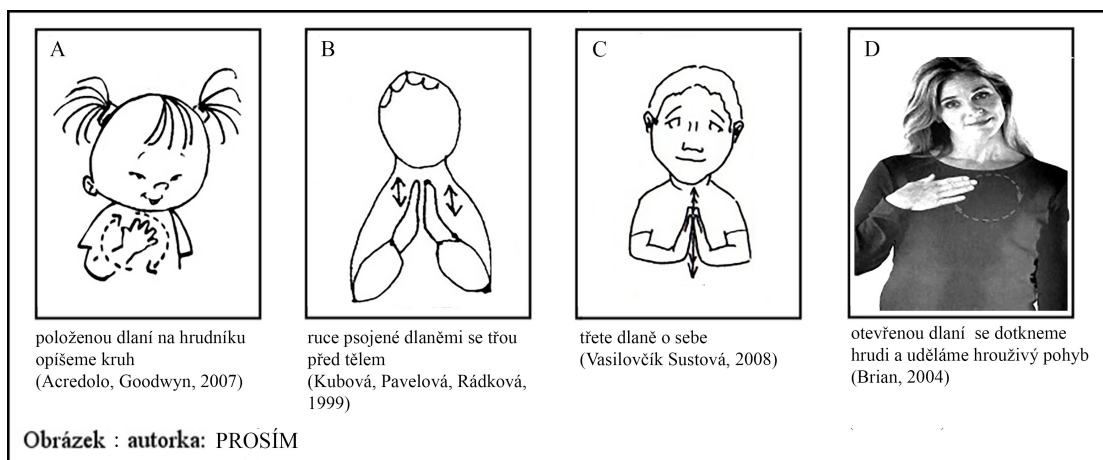
6.2.17 Prosím

Prosím je slovo běžně užívané v naší verbální komunikaci, často se setkávám s tím, že pečující osoby si stěžují, že jejich dítě neumí poprosit, když něco chce, že to už dávno mají umět a že jim to říkají neustále dokola, nedocházím k závěru, že by toto bylo vinou dětí samotných, myslím si, že děti opakují vše, co vidí doma, tedy podle mého předpokladu, pečující osoby tedy před dětmi sami málo děkují nebo je do této činnosti „násilně“ nutí, což jim přirozeně bere chuť tyto povely vykonávat. Díky tomuto bych řadila tento znak do kategorie „základních“ znaků.

a první pohled zde vidíme kulturní rozdíly mezi znaky českými a znaky americkými. Tady se dostáváme k tématu, které by bylo vhodné pro budoucí bádání, čím jsou tyto znaky podmíněny v jednotlivých kulturách, kde mají svůj základ a zda budou i další odlišnosti v jiných kulturách? Na tyto otázky nejsem kompetentní odpovědět, proto je zanechám jiným, které možná inspirují.

V systémech A a D se setkáváme s krouživým pohybem otevřené dlaně proti směru hodinových ručiček v hrudní části těla, sama tomuto gestu připisují význam takový, že osoba, která prosí, prosí druhého člověk od srdce. Také když člověk něco chce, něčeho si žádá, je to potřeba a ta je spojována se srdcem, málo kdy se nám vybaví potřeba například s oblastí mozku. Z tohoto pohledu by znak mohl být intuitivním, ale ne pro naši kulturu, již vůbec ne pro malé dítě, tyto znaky pro něj budou pravděpodobně složitější na pochopení. Znak je nezaměnitelný.

Naopak systémy B a C, ryze české, jsou nám ihned jasné, pod tímto gestem si přirozeně představíme žádost. Jde o vertikální třetí dlaní o sebe. V tomto případě je gesto velice intuitivní, snadno proveditelné, ale spíše v období batolecím než v období kojeneckém, kdy dítě pravděpodobně nebude schopno rozpoznat jeho význam. Znak nebude stejně jednoduchý pro kojence a pro batole, bude závislý na kognitivních a motorických funkcích dítěte. Gesto je nezaměnitelné za další znaky.

6.3 Výsledky výzkumu

Povedlo se zodpovědět položené otázky?

- O₁: Vycházejí znaky z praktického základu?
- O₂: Objevují se v jednotlivých systémech kulturní rozdíly?
- O₃: Odlišují se znaky v jednotlivých systémech znakování?
- O₄: Akceptují jednotlivé znaky individuální vývoj dítěte?

Jako nejnázornější a nejpraktičtější se jeví program Baby signs a pro naše kulturní podmínky program Terezie Vsilovšik Šustové, který popisuje znaky, které jsou ryze české, tedy pro nás nejsrozumitelnější. Odpověď na otázku O 1: Vycházejí znaky z praktického základu?, může odpovědět, že znaky mají praktický základ, v každém případě vycházejí z přirozených gest. Ale to ne vždy znamená, že musí být srozumitelné, protože v každé kultuře je „přirozeného“ něco jiného.

Tím se dostáváme také k další otázce: O 2: Objevují se v jednotlivých systémech kulturní rozdíly? Ano, zajisté, pro ilustraci nám poslouží například znak prosím, kdy jsem ukázala obrovskou odlišnost znaku vycházejících z českého prostředí a znaků, které mají původ ve Spojených státech amerických.

O 3: Odlišují se znaky v jednotlivých systémech znakování? I na tuto otázku se mi dostalo odpovědi, kdy odlišnost znaků je podmíněna převážně kulturně, tedy znaky americké jsou stejné, znaky české jsou taktéž podobné. Podobnost nacházíme i u obou kultur, všechny systémy znakování jsou určeny malým dětem, díky tomuto faktu jsou přizpůsobeny a jejich odlišnost se snižuje. Odlišný systém je „Znak do řeči“, který je více odborný, je používán speciálními pedagogy, přesto i u něj nacházíme společné znaky se zbývajícími třemi systémy.

O 4: Akceptují jednotlivé znaky individuální vývoj dítěte? Některé znaky hledí na vývoj dítěte, na vývoj jeho jemné motoriky, tedy se snaží být co nejjednodušší, co nejméně náročné, toto kritérium splňuje především program Baby signs, u ostatních systémů se setkávám s větším množstvím znaků, které jsou hůře proveditelné pro děti, které nemají dostatečně vyvinutou motoriku.

Výzkum je pouze orientační, není uplatněn na dostatečném reprezentativním vzorku. Pro další výzkum by bylo vhodné zapojit do komparace znaků více odborníků dané problematiky, aby získal na objektivitě.

6.4 Dotazník

6.4.1 Charakteristika metod sběru dat

Dotazník byl vytvořen v online podobě přes internetový portál poskytující službu vytvoření dotazníků a anket. Téma znakování je známé především v okruhu maminek, z tohoto důvodu jsem dotazník „vyvěsila“ na mateřské portály jako je například „e-mimino.cz“, dále také na mateřské skupiny na sociální síti Facebook – skupiny „Znakující miminka“ a „Znakování s miminky“ atp.

Pro nízký počet respondentů, jsem se rozhodla dotazník směřovat na konkrétní osoby, to na osoby certifikovaných lektorek znakování s kojenci a batolaty a také na další ženy vyučující znakování. Jejich jmenný seznam i s kontaktními údaji je přístupný z internetového portálu o znakování. Postupně jsem oslovila každou ženu ze seznamu. Ze 71 odeslaných dotazníků na e-mailové adresy, se mi navrátilo 10 dotazníků, z toho 15 e-mailových adres nebylo dostupných.

Přesto počet respondentů zůstává nízký, proto je tento výzkum pouze orientační, poslouží spíše jako pravděpodobná ukázka reality než jako reprezentativní vzorek všech znakujících osob.

6.4.2 Charakteristika dotazovaného vzorku

Mým plánem bylo podložit svou práci vypovídajícími daty přímo od osob používajících systémy znakování, ale bohužel díky špatným časovým podmínkám se mi nepodařilo sehnat reprezentativní vzorek respondentek, tedy jsou tyto informace využitelné jen jako doplnění celkového obrazu problematiky. Dotazované osoby jsou ženy, matky, které aktivně využívaly či využívají metodu znakování s kojenci a batolaty. Ostatní údaje zůstávají anonymní. Celkově se počet respondentek dostal na počet 22 osob.

6.4.3 Formulace výzkumných hypotéz

Pro zadání dotazníku jsem si stanovila tyto výzkumné hypotézy:

- H₁: Upřednostňovaným systémem pro znakování s kojenci a batolaty bude program Baby sings.
- H₂: Reakce v blízkém okolí pečujících znakujících osob nebudou převážně kladné.
- H₃: Děti používající znakování s kojenci a batolaty budou v komunikaci na lepší úrovni než jejich vrstevníci.

6.4.4 Vzorový dotazník

„Dotazník je anonymní, otázky jsou voleny pro ženské osazenstvo, aby lépe vyhovovalo cílové skupině. Dotazník bude využit do absolventské práce jako podklad pro teoretickou část práce o znakování s kojenci a batolaty. Otázky jsou otevřené, tedy se můžete volně rozepsat na dané téma. Pokud byste měli další doplňující připomínky, jsou vítány. Můžeme Vám děkují za Váš čas a ochotu. Přeji příjemný den.“

- 1. Co Vás přivedlo ke znakování s kojenci a batolaty?**
- 2. Jaký systém znakování jste zvolila pro výuku Vašeho dítěte?**
- 3. Čím Vás tento systém zaujal, proč jste si zvolila právě tento?**
- 4. Setkala jste se i s jinými výukovými programy znakování s kojenci a batolaty, pokud ano - s jakými a kde?**
- 5. Jaký byl první znak/znaky Vás a Vašeho dítěte? Podle čeho jste je volila?**
- 6. Popište průběh znakování, jaké byly začátky, jak reagovalo Vaše dítě, jaké dělalo pokroky?**
- 7. Jak reagovalo Vaše okolí na rozhodnutí začít znakovat s Vaším dítětem?**
- 8. Jak probíhá komunikace s Vaším dítětem dnes?**
- 9. Zdá se Vám, že Vaše dítě je na stejné komunikační, ať už verbální či neverbální, úrovni jako jeho vrstevníci?**
- 10. Kdybyste znovu měla volbu, začít nebo nezačít znakovat s Vaším dítětem, co byste si vybrala a proč?**
- 11. Máte představu, kde by se dalo znakování s kojenci a batolaty dále využít, pokud ano - kde a komu byste jej navrhovala?**

6.4.5 Data dotazníku

1. Co Vás přivedlo ke znakování s kojenci a batolaty?

Na tuto otázku jsem předpokládala konkrétní odpovědi ve smyslu například: „Na internetu jsem si přečetla článek o znakování s kojenci a batolaty.“ nebo „Kamarádka mi znakování doporučila, protože sama se synem znakovala.“. Takových to odpovědí se mi dostalo ve pouze v devíti případech, tedy přibližně kolem jedné třetiny odpovědí, jednalo se o odpovědi: kdy se tři ženy setkaly s internetovým článkem, internetovou reklamou nebo videem na internetu, ve dvou případech ženy našly článek v mateřském časopise, tři ženy se setkaly se znakováním osobně nebo na osobní doporučení. Jedna žena měla také osobní zkušenost: *„Měla jsem neslyšícího dědu a taky nás - vnoučata učil některé znaky a bavilo nás to, navíc možnost dorozumět se s dítětem dřív, než začne mluvit je naprosto úžasná.“*

Bohužel otázka nebyla vhodně formulována a došlo také ke stručným nepříliš vypovídajícím odpovědím, kdy dvě ženy odpověděly pouze „zvědavost“. V lepším případě jsem se setkala v sedmi případech, že ke znakování ženy přivedla „*Touha komunikovat s dítětem co nejdříve.*“ a typově podobné odpovědi volajících po potřebě svým dětem lépe porozumět. Ve dvou případech se zkombinovaly tyto dvě odpovědi: „*Zvědavost, snaha se co nejdříve domluvit.*“, jedné ženě „*to přišlo jako dobrý nápad*“. Velmi zajímavá byla odpověď, která nám jen potvrzuje přirozenost a jednoduchost znakování s kojenci a batolaty: „*To že všechny naše děti znakovaly sami od sebe a tak jsem se chtěla dozvědět více.*“

Z otázky jsem chtěla vyvodit z jakých zdrojů se nejčastěji pečující osoby dozvídají o znakování, díky nedostatečně formulované otázce se nedá relevantně zhodnotit, jaký je nejčastější zdroj.

2. Jaký systém znakování jste zvolila pro výuku Vašeho dítěte?

Pro tuto otázku jsem očekávala nejčastější odpověď program Baby signs podle hypotézy H₁: Upřednostňovaným systémem pro znakování s kojenci a batolaty bude program Baby signs. Tato hypotéza se potvrdila ze 72,7% tedy v 16 odpovědích se vyskytl program Baby signs.

Jednou se v vyskytla kniha paní Terezy Vasilovčik Šustové „Jak se domluvit s kojencem a batoletem“.

Pro mě byly nečekané odpovědi, kdy respondentky neznaly žádný systém znakování, ale byla to pro ně přirozená forma komunikace s dětmi a popsaly rovnou jejich „systém“ znakování, kterým u nich znakování probíhá: „Vymyslet znak, nabídnout ho dítěti a vyčkat, zda ho zaujme a začne ho používat. Často opakovat. Slovo zároveň říct a zároveň ukázat znak“. Podobné popisy se vyskytují v dotazníku třikrát.

Dvakrát odpověď není blíže specifikovaná, ale je zde pouze popis průběhu znakování. Z dalších odpovědí respondentek vyplývá, že se s nějakým systémem znakování setkaly, podle popisu volby prvních znaků, pravděpodobně jedna znaky měla zprostředkované od své příbuzné, druhá dokonce navštívila kurz znakování, z těchto výpovědí se dá soudit, že se obě také setkaly s programem Baby signs, ale jedná se pouze o dedukce, tedy jsem je nezapočítala do celkových procent pro potvrzení hypotézy H₁.

3. Čím Vás tento systém zaujal, proč jste si zvolila právě tento?

Mezi časté odpovědi patřil zájem o snadnější a rychlejší komunikaci, tato tvrzení nejsou pro otázku příliš vypovídající: „*Mohla jsem se s dcerou porozumět mnohem dříve, než uměla používat řeč.*“, tato tvrzení se objevila třikrát.

Ve druhé stejně četné skupině maminky zvolily tento systém díky své dostupnosti, protože v době, kdy se svým dítětem znakovaly, nebyl jiný dostupný.

Ve třetí skupině odpovědí maminky uváděly, že je systém zaujal z důvodu své jednoduchosti, lehkých znaků a velkým výběrem materiálů: „*Jde o jednoduché znaky, které vycházejí z přirozené potřeby po komunikaci mezi dítětem a jeho rodiči. Navíc je k výuce dostatek materiálů a kvalitní vzdělání pro lektory.*“, z těchto důvodů systém zvolilo 6 maminek.

Těchto 12 maminek v předchozí otázce uvedlo, že používalo program Baby signs, který si tedy zvolily pro svou názornost, jednoduchost a dostupnost.

Ve dvou případech ženy systém zaujal díky doporučení kamarádky či známé.

Odpovědi, které mi nepodalý žádné podstatnější informace: „*Jiný neznám.*“ a poslední zkreslující odpověď, kdy se žena zaměřila pouze na popis průběhu znakování a jeho prostředků: „*přijde mi smysluplné učit děti znaky při dané činnosti nebo při tom ukazovat na daný předmět. Písničky a básničky jsme zase volili, protože to mají děti rádi a moc je to baví, učení by měla být především zábava, jinak se děti toho moc nenaučí.*“, pravděpodobně jsem otázku neformulovala dostatečně jasně.

V jednom případě se žena vyjádřila takto: „*Ani nevím proč jsem zvolila baby signs. Prostě to nějak vplynulo, ale stejně jsme pak jeli podle sebe a našich individuálních potřeb.*“, tato výpověď nám jen potvrzuje fakt, že znakování s kojenci není nic složitého, ale vychází z přirozených součástí našeho života.

V těchto 15 případech se jednalo o hodnocení programu Baby signs.

V odpovědích, kdy nebylo hovořeno o programu Baby signs, jsem zaznamenala tyto odpovědi: například: „*Svou přirozeností. Jiný ani neznám*“, „*Jiný systém domluvy s nemluvicím dítětem neznám.*“. Tyto ženy podobně laděných odpovědí v předešlých otázkách vypověděly, že žádné systémy znakování neznají, ale považují tuto komunikaci za přirozenou.

Jediná zástupkyně programu Terezie Vasilovčik Šustové měla zajímavou: „Že jde jen o komunikaci matka + ti nejbližší s dítětem, žádné dogma, že to či ono se musí ukazovat právě tak a ne jinak.. Některé oficiální znaky jsou tak složité, že by je měl problém rychle ukázat i syn v pěti letech (třeba oficiální znak máma - 3 prsty v dlani - to mi přijde úplně nesmysl) Syn si spoustu znaků tvořil i sám.

Navíc se mi i líbilo, že to je od české autorky, na české kulturní prostředí. Nemám ráda americké a jiné systémy napasovávané na nás.“, z části jde o tvrzení subjektivní, protože ani program Baby sign nám neurčuje „dogmatické“ držení se znaků, ale radí respektovat vývojové individuality dítěte a jeho osobnosti.

Na tuto otázku jsem si předem nestanovila žádnou hypotézu z důvodu předpokladu velkého rozpětí odpovědí, toho se mi opravdu dostalo. Setkáváme se zde s velmi pestrou škálou názorů.

4. Setkala jste se i s jinými výukovými programy znakování s kojenci a batolaty, pokud ano - s jakými a kde?

V 9 případech zaznělo jasné „Ne“, v dalších 9 případech se ženy o jiné systémy nezajímaly, pouze o nich zaslechly nebo se s nimi okrajově setkaly a nepamatují si ani jejich jméno.

Zazněla i odpověď: „Netušila jsem, že existují nějaké ucelené programy. Když jsem to pak zjistila, už jsem nepovažovala za užitečné někam chodit.“

Tři ženy odpověděly ano, že se setkaly i s jinými programy, byly jimi dvakrát program Terezie Vasilovčik Šustové a jednou neznámý program pocházející z VB, kde se s ním také žena setkala.

Předpokládala jsem, že pokud se ženy rozhodnout pro znakování, budou více zvědavé v celkové problematice. Ale nenapadlo mě, že dotazníkové šetření v této otázce bude, pokud si dovolím generalizovat, z 81,8% spíše negativní. Mohlo zde nastat mnoho variant: program, se kterým ženy pracovaly opravdu tak kvalitní, že neměly potřebu dále pátrat po dalších informacích, nebo tento fakt vychází z možného nedostatku času, či mohla nastat pasivita žen a tak dále. Jistě by v tomto ohledu bylo zajímavé na podrobnějším výzkum zjistit pravé příčiny.

5. Jaký byl první znak/znaky Vás a Vašeho dítěte? Podle čeho jste je volila?

Nejčastěji byla zmiňována tato gesta (řazeno sestupně): **jídlo, pití, hotovo, čepice, ještě**. Pověštinou jsou to ta, která zajišťují základní potřeby, výjimkou je slovo čepice, která je řazena jako abecedně první znak v program Baby signs, domnívám se, že by to mohl být jeden z důvodů, proč má gesto takovou četnost v mé otázce

Skupina slov, která se vyskytovala průměrně často (řazeno sestupně): **světlo, pes, mléko/kojit, koupat, veliký, pa, pa**.

Četnost slov z poslední kategorie byla nejnižší, slova se vyskytla v odpovědích jednou: bojím se, prosím, unavený, jahoda, hodný, malý, spát, zvířátka, kačenka, ptáček, kočička, ryba, míč, hrát si, paci-paci .

Tato otázka byla volena především pro představu čtenáře, jakým způsobem je vhodné či možné začít znakovat, která gesta jsou nejčastěji volena.

6. Popište průběh znakování, jaké byly začátky, jak reagovalo Vaše dítěátko, jaké dělalo pokroky?

„Ze začátku to trvalo delší dobu, než se naučila vůbec nějaký znak. Začali jsme hodně brzy-cca. po půl roce, kolem sedmého měsíce. Já ji každý den u každé činnosti znaky ukazovala a někdy kolem devátého plus minus měsíce udělala svůj první znak:) Pak už to šlo docela dobře a i celkem rychle. V roce toho uměla opravdu hodně už a později začala i skládat věty:) Když začala říkat první slova, tak jsme se snakováním hodně polevily, protože se učila spíš pojmenovávat a brzy začala mluvit ve větách (cca. kolem 19.tého 20. tého měsíce) a to už jsme v podstatě vůbec neznakovaly. Nějak od toho upustila, tak i já...teď je pro změnu hodně upovídána:)“

„nejdřív hrozně ráda sledovala DVD, bavilo ji to stále dokola, později se jí líbilo, když jsem používala znak já, bylo vidět, že mu rozumí, no a potom začala znakovat sama a to bylo úplně super, měla z toho strašnou radost :D“

„Postupně jsme užívali víc a víc znaků, já se naučila být citlivá na neverbální (znakové) projevy mé dcery a kolem roku jsme plyně znaky nahrazovaly slovy. Ve 2 letech dcera mluvila ve větách, víceméně gramaticky správně. Ve 3 letech měla obrovskou slovní zásobu, mluvila v dlouhých větách a byla bez vady řeči.“

„Kolem 11-12. měsíce syn pochopil a začal ukazovat sám (do té doby jen chápal mé ukazování, ale sám aktivně neukazoval). Nejmilovanější a nejrychleji naučený znak byl po 1. narozeninách "sušenka, piškot" :) Od té doby, co pochopil, že to funguje, se rozznakoval, sám si vytvářel znaky, komunikoval pomocí nich velmi. Umožnilo mi to začít i s výchovou ve smyslu "děkuji", "prosím". Ve dvou letech jsme aktivně používali na 60 znaků.“

„Začali jsme znakovat v 10 měsících věku dcery, sama použila první znak někdy před prvním rokem. Zpočátku používala jen pár znaků, rychle se zdokonalovala a celkem používala asi 150 znaků v 18měsících“

„ze začátku tak 1 - 2 znaky za měsíc, kolem 15 měsíců se to rozjelo a kolem 18 měsíců se znaky už ani neučili ale "absorbovali" je - nutno podotknout že všechny naše děti mají opožděný vývoj

řeči a tak znakování pro ně bylo v podstatě jediným dorozumívacím prostředkem a počet používaných znaků výrazně převyšoval počet slov. V pozdější době se tento poměr začal vyrovnávat až děti začaly opouštět znakování a začaly mluvit.“

„na syna jsem začala znakovat až ve 13 měsících, kdy jsem byla na semináři. tehdy z důvodu financí jsme nechodili už na kurz pro rodiče s dětmi- znakuje se zpěvem a hrou. Nyní po letech z mé lektorské činnosti vím, že to tenkrát byla chyba, protože nejvícea nejrychleji se děti roznakují na tomto kurzu. Já na něj tehdy znakovala doma, syn to vnímal a první znaky ukázal tak po necelých 2 měsících. Naučil se tak cca 25 znaků a ty mu pro komunikaci stačili, aby si vše co potřeboval ,zařídil. Byl neposedné děťátko ,které všude lezlo a neposedělo:-)kolem 2 let ,přestal znakovat a rovnou mluvil v těžkých souvětí, úplně bez problému, neříkal máma, táta, ale rovnou maminka, tatídek, babička, dědeček atd.“

U této otázky nebylo cílem získat statistická data, ale mým cílem bylo poukázat na množství různých variant při průběhu znakování, někdy se výsledky znakování dostaví ihned, jindy se dostaví velké prodlení v aktivním znakování, častá je radost dětí z nové formy komunikace... Doufám, že je tato otázka pro čtenáře dostatečně vypovídající o systému znakování s kojenci a batolaty. Na těchto jednotlivých výpovědích, může vidět výhody, nevýhody a přednosti znakování, již výše zmíněné.

Všechny odpovědi jsou gramaticky ponechány v původním znění.

7. Jak reagovalo Vaše okolí na rozhodnutí začít znakovat s Vaším děťátkem?

Nejčastějšími odpověďmi se stala “zlatá střední cesta”, kdy respondenti odpovídali: *„Půl na půl, někdo byl velmi proti, jiný byl nadšený (to mi přijde stejné jako reakce na látkové plínky, takže reakce okolí neřeším, ale ty pozitivní potěší). Ted' když vidí naše děti znakovat spíš to všem přijde skvělé a ti, co si to nemyslí, to asi raději neříkají. Babičky a dědečci jsou spokojení, že se s našimi dětmi můžou domluvit a všem se chlubí, co už umí znakovat.“*, nebo také jedna výpověď pro usmání, okolí reaguje: *„svěrázeně - prostě další divná věc, kterou jsem si vymyslela“* či: *„někdo souhlasně, někdo nesouhlasně - většinou podle toho, jak moc si nechali vysvětlit, o co jde“* - podobně smýšlejících odpovědí na tuto otázku se vyskytlo celkem dvanáct, tedy z 54,5% se objevily neutrální odpovědi.

V pěti případech, v 22,7%, se ženy setkaly s pozitivními ohlasy ze svého okolí: *„žádné negativní ohlasy, jedna z babiček se pár znaků naučila také.“*. Toto je opravdu krásný případ, kdy nedochází k žádným komplikacím, rodina znakování podporuje a pečující osoba se může plně věnovat svému dítěti.

Stejným počtem, pěti výskytů, , tedy v 22,7%, se projevíly negativní názory na znakování s kojenci a batolaty v nejbližším i širokém okolí žen: „*rodiče si mysleli, že je to jen další zbytečná věc, manželovi to bylo jedno, nebránil se tomu, ačkoliv s dcerou nikdy neznakoval. ale jejím znakům rozuměl.*“, nebo též výrok: „*přišlo jim to divné když je slyšící a tvrdili, že se nenaučí mluvit*“.

Pokud sečtu odpovědi, které nejsou převážně kladné, tedy neutrální a negativní, dostanu se na výsledná procenta 77,2%, která tím potvrzují mou hypotézu H₂. Reakce v blízkém okolí pečujících znakovajících osob nebudou převážně kladné.

8. Jak probíhá komunikace s Vaším dítětkem dnes?

V této otázce, jsem předpokládala, že se respondentky rozepíšou ve větší míře, můj předpoklad se vyplnil. Proto z této otázky vybírám pouze nejzajímavější odpovědi, které nejvíce vypovídají o tématice znakování.

Jedná se o výpovědi, žen které s dětmi právě aktivně znakují: „*Perfektní - ví, že jí rozumíme a že se s námi může domluvit. Nadšeně "komentuje", když vidí něco, co umí zaznakovat*“, také: „*Stále vymýšlíme a používáme znaky (teď je dítěti 19 měs.)*“. Zde je vidět opravdová radost z možné komunikace na straně dětí i rodičů, je opravdu skvělé umět se domluvit se svým dítětem.

Také se v dotazníky vyskytly odpovědi maminek, které mají děti již větší a mohou posoudit jejich verbální vyjadřování: „*Naprosto v pořádku, dle lékařky má doslova obrovskou slovní zásobu na svůj věk i jiní lidé si toho všimají*“, „*Výborně. Je jí 6 let a v září půjde do školy. Užívá slova jako magnetismus, triceraptos apod.*“ a „*dceři je dnes skoro sedm let, pořád spolu hodně komunikujeme, dcera odmalička krásně mluví a vždy byla s řečí a výslovností výrazně napřed než její vrstevníci. jsem přesvědčená, že za to částečně může i znakování. nikdy se mi třeba nestalo, že by se dcera rozčilovala, že něco chce a já nevím, co přesně chce. takové to "pokus omyl"*“. Výpovědi maminek se většinou shodují, že jejich dítě dnes komunikuje verbálně velice kvalitně, což jen podporuje dlouholeté výzkumy autorek Acredolo a Goodwyn.

9. Zdá se Vám, že Vaše dítě je na stejné komunikační, ať už verbální či neverbální, úrovni jako jeho vrstevníci?

V 18 odpovědích z 22, tedy v 81,8%, se vyskytuje odpověď ne, ženy soudí, že jejich dítě není na stejné komunikační úrovni jako jeho vrstevníci, soudí podle názoru jejich okolí, všímavosti sebe samých a předchozích zkušeností výchovy starších sourozenců. Například uvádím: „*Pokud mohu být upřímná, tak musím říct že na stejné úrovni jako naši vrstevníci a kamarádi není. Ma neuveritelnou slovní zásobu, kamarádíme se i s tříletými dětmi ale nemluví tak jako dcera. Jediny co neumí ve 2, 5 letech říct ke písmeno R a L. Občas se nam stalo, že se nás lidi ptali kolik je dcerce, že krásně mluví.*“

Zbývající čtyři odpovědi, tedy v 18,2%, zastávají názor, že vývoj řeči je čistě individuální, tedy se nedá posoudit, zda je některé dítě vyspělejší než jiné.

Podle mé hypotézy, kterou jsem vyslovila v úvodu, H₃: Děti používající znakování s kojenci a batolaty budou v komunikaci na lepší úrovni než jejich vrstevníci, jsem předpokládala, že znakování děti se budou kvalitněji v budoucnu verbálně vyjadřovat než děti stejného věku, které znakování nepoužívaly, tento můj předpoklad se splnil.

Tento fakt je znakování k dobru, ale bohužel, mé výsledky nejsou prokazatelné, děti nebyly měřeny řádným řečovým testem, tedy se jedná o subjektivní výpovědi, které jsou čistě orientační. Dokoce bych se obávala, zda nemůže v tomto případě docházet přeceňování vlastního dítěte.

10. Kdybyste znovu měla volbu, začít nebo nezačít znakovat s Vaším dítětem, co byste si vybrala a proč?

V 95,5% ženy odpovídaly: „ano“. *„Opět bych začala, jsme s manželem oba nadšení z výsledků. Navíc syn byl hodně vzteklý, ale jakmile se byl schopen domluvit na základních věcech, tak se hodně uklidnil a přestal plakat, i kdyby to byl jediný důvod k tomu znakovat, tak neváháme a jdeme do toho znovu.“* odpovědi objasňující výhody znakování jasně převažují a nám podávají dobrý přehled a kladech této tematiky.

Pouze v jednom jediném případě si žena není jista, zda by používala znakování znovu, není přesvědčena o jeho výhodách, kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu (sluché vadě) své mladší dcery: *„Dne suž nejsem jednoznačně přesvědčena o kladech znakování. Na základě toho jsem ukončila i instruktorskou činnost. Záleží, jak by se dítě vyvíjelo. Starší syn mluvil hůře a musel navštěvovat i logopedii, ale v době, kdy se se znakováním u dětí začíná, jsem o této metodě ještě nevěděla. U něj bych znakování asi zvažovala a možná vyzkoušela. U dcer mi to přišlo zbytečné. Komunikovali dobře i bez znakování. Navíc po příhodě s mladší dcerou jsem na znakování trochu zanevřela. Je možné, že když má dítě sluchovou vadu a od malinka znakuje, potlačí to příznaky a přijde se na to pozdě. Opravdu bych si to promyslela dle toho, jak by se mi dítě jevílo a rozhodně bych nezačínala před 1. rokem, než dítě začne samo trochu komunikovat.“* Není zde prokazatelné, zda znakování mohlo či nemohlo napomoci včasnému rozeznání sluchové vady u dítěte, která není podle matky ani prokazatelná.

11. Máte představu, kde by se dalo znakování s kojenci a batolaty dále využít, pokud ano - kde a komu byste jej navrhovala

Znakování bylo často doporučováno do zdravotnických zařízení, do zařízení pro mentálně postižené: *„Rozhodně s lidmi s postižením, autismem, řečovými vadami a jako most pro děti učící se cizí jazyk.“*, take do předškolních zařízení věnující se dětem tohoto věku, plus take dalším zařízením pečujících o kojence a batolata jako jsou například mateřská centra: *„určitě by bylo*

vhodné ,aby si pedagogové z jeslí či miniškolech doplnili vzdělání i seminář znakování, aby věděli ,co to je ,jak se co znakuje a jak vůbec na děti znakovat, protože děti, co znakuje přibývá a myslím, si že by to dětem při odloučení s maminkou velmi pomohlo, bylo by schopné komunikovat, hlavně ty ,co ještě nemluví. Pediatři by také mohli znakování doporučovat rodičům, jejichž děti ještě ve 2 letech nemluví. dnešní trend je bohužel nic neřešit, ono věty některých pediatrů, že děti stejně jednou mluvit budou, jsou škoda, když by rodičům znakování mohlo pomoci v lepší komunikaci s dětmi a nastartování i jejich zájmu o komunikaci. Vše by bylo jednodušší a děti by dříve mluvili.“

Několik respondentek nemělo žádné nápady na další využití znakování, tento případ nastal čtyřikrát, tedy není příliš četný, z toho by se dalo usuzovat, že výhody znakování mají ještě stále nevyužitý potenciál.

Další podstatná část odpovědí byla zaměřena na doporučení pro využití v rodinách: *„Tak určitě bych znakování doporučovala všem rodičům.Není nic lepšího než rozumět svému dítěti a naplňovat jeho potřeby v období kdy ještě nemluví.Vztah mezi dítětem a rodičem se zpevňuje,protože rodiče ví co dítě chce a dítě je šťastné,že mu rodiče rozumí.Navíc při učení znaků je hodně srandy a vztah mezi všemi se ještě prohlubuje. :-)“* Znovu se setkávám s velmi pozitivní reakcí na znakování s kojenci a batolaty, kdy je žena nadšena z kvalitní komunikace a prohlubování vztahu mezi dítětem a pečujícími osobami.

Sama jsem předpokládala, že by bylo například vhodné znakování využívat v předškolních zařízeních, ale pouze ve výjimečných případech, kdy by doházelo k opožděnému vývoji řeči, plošné používání znakování například v mateřských školách není podle mého názoru možné, ani podle pracovnic „mateřinek“, se kterými jsem měla možnost pohovořit o této alternativě, ty by tuto komunikaci uvítaly především v péči o svého vlastního potomka.

6.4.6 Vyhodnocení dotazníků

Ve vyhodnocených datech dotazníků, jsem se setkala s mnoho novými a nečekanými fakty a názory, ty vynikly o to více, že na zadání zareagoval malý počet respondentů, jako velice přínosné hodnotím především výpovědi o přirozenosti znakování s kojenci a batolaty.

Podářilo se mi částečně potvrdit hypotézu H_1 : Upřednostňovaným systémem pro znakování s kojenci a batolaty bude program Baby sings., výpovědi se shodovaly ze 72,3%, kdy opravdu většina oslovených žen preferovala program Baby signs.

U hypotézy H_2 : Reakce v blízkém okolí pečujících znakovajících osob nebudou převážně kladné, jsem nedošla k jasnému názoru, protože většinové odpovědi se týkaly „střední cesty“, kdy se ženy setkaly s reakcí i kladnou, i zápornou, neutrální, přehlížející, ignorující. Ve své podstatě se hypotéza potvrdila, reakce nebyly převážně kladné, v 54,5% byly reakce neutrální, v 22,7% byly reakce negativní, to se v součtu rovná 77,2% jiných odpovědí než spíše negativních, tedy je má hypotéza platná. S kladnými reakcemi se setkalo pouze 22,7%.

Zdá se, že předsudky a neznalost o problematice znakování je značná, proto by bylo dobré v této oblasti podniknout změny k lepšímu, pokusit se o osvětu, šíření názoru, že znakování není nic škodlivého ba naopak je to věc přirozená a užitečná.

H_3 : Děti používající znakování s kojenci a batolaty budou v komunikaci na lepší úrovni než jejich vrstevníci se potvrdila, i když nemůžeme generalizovat, protože jde o malý počet respondentů a pouze o jejich subjektivní názor, neověřovala jsem verbální úroveň řádnou cestou testů pro měření úrovně verbálního vyjadřování. Z 81,8% mají ženy pocit, že jejich děti jsou na lepší úrovni než jejich vrstevníci, co se týče verbální komunikace.

Uvědomuji si, že získané výsledky jsou pouze informativního charakteru, a to v důsledku nízkého počtu respondentů, které jsem pro výzkumné účely získala.

Výsledky výzkumu považuji za zajímavé, přínosné především pro komunikační praxi, pro čtenáře i pro samotnou autorku práce, doufám, že by se mohly výsledky stát motivujícími k dalšímu bádání v této oblasti.

7 Závěr

V bakalářské práci jsem v úvodu popsala fakta, která dokazují, že komunikace probíhá v každém věku, dítě po ní touží a v každé své vývojové etapě používá takových prostředků, kterých má - tedy v počátečních fázích kojeneckého a batolecího vývoje přirozenými gesty. Na této problematice jsem také prokázala, že znakování je přirozený proces, není to nic špatného, co by dítěti mohlo ublížit. Ukázala jsem to na vývojových meznících v raném dětství, převážně takových, které se vztahují k tématu znakování s kojenci a batolaty, jako je komunikace v jednotlivých stádiích vývoje, vývoj sluchu, zraku, také motorické a psychické schopnosti dítěte. Aby vývoj pokračoval plynule kupředu, je nutné dítě podporovat a pomáhat mu se orientovat v novém neznámém prostředí, to mu poskytneme, pokud mu nabídneme alternativní formu komunikace pro usnadnění každodenních procesů a také vhodnou pro rozvoj dětské osobnosti, kterého dítě při komunikaci dosahuje.

Další fakta, která mi pomohla při dosažení zvolených cílů v úvodu, byla o komunikaci jako takové. V těchto kapitolách jsem popsala důležitost jednotlivých druhů komunikací a především nezastupitelnost komunikace neverbální v našem vyjadřování, tedy i nezastupitelnost nonverbální komunikace u malých dětí, ty v raném dětství nemají jich prostředků ke komunikaci než neverbálních, proto je vhodné jich využít a snížit tím jejich možné napětí z neporozumění.

Na výzkumu programu Baby signs a kazuistice jsem vyvrátila možné panující předsudky o škodlivosti používání znakování, kdy mnohaleté výzkumy prokazují opačný trend, že znakování prospívá verbálnímu vyjadřování dítěte, dokonce slovní zásobu posiluje a do budoucna také zvyšuje inteligenční kvocient znakovajících dětí.

V páté kapitole jsem pohovořila celkově o problematice znakování. Úvodním vhledem a charakteristikou problematiky znakování a neverbální komunikace jsem dokázala, že znakování není věc složitá a neslučitelná s běžným životem. Vysvětlila jsem prospěšnost znakování, jeho hlavní přednosti, objasnila jsem, komu je znakování určeno, které znaky je vhodné zvolit a s jakými systémy znakování se můžeme v České republice setkat.

V praktické části jsem předložila vizuální materiál, který posloužil jako přehledná ukázka dostupných systémů pro znakování a znaků samotných, komparací čtyř zvolených systémů jsem poukázala na možné problémy jednotlivých znaků, kdy může nastat problém, když není například dostatečně vyvinuta jemná motorika u dítěte, to díky tomu není schopno znak řádně provést, nebo se můžeme setkat s možností záměny různých znaků, které se vyskytují a předvádějí ve stejné části těla.

8 Literatura

- ACREDOLO L., GOODWYN, S. *Znaková řeč pro batolata, český průvodce pro rodiče k programu Baby Signs*. Kněžmost: Nuerasoft s.r.o., 2007.
- ALLEN, K. Eileen, MAROTZ, R. Lyn. *Přehled vývoje dítěte - Od prenatálního období do 8 let*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. 192 s. ISBN 80-7178-614-4
- BRIANT, Monta Z. *Znaková řeč pro miminka: raná komunikace pro slyšící kojence a batolata*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2010, 464 s. ISBN 978-80-7197-390-4
- BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012. 236 s. ISBN 978-80-247-3008-0
- BYTEŠNÍKOVÁ, I. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. 1. vyd. Brno: MU, PeadF, 2007. ISBN: 978-80-210-4454-8
- CICCOTTI, Serge. *Rozumíte svému děťátku?: zajímavé psychologické experimenty pro lepší pochopení nejmenších dětí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. 160 s. ISBN 978-80-7367-444-1
- DOHERTY-SNEDDON, Gwyneth. *Neverbální komunikace dětí: Jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 464 s. ISBN 80-7367-043-7.
- HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Jiří Budka, 1993, 297 s. ISBN 80-901-5490-5.
- HORŇÁKOVÁ, Katarína, KAPALKOVÁ, Svetlana, MIKULAJOVÁ, Marina. (2005). *Kniha o detskej reči*. Bratislava: Slniečko. ISBN 80-969074-3-3.
- KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 228 s. ISBN 80-247-1110-9.
- KOCUROVÁ, Marie. *Komunikační kompetence jako téma inkluzivní školy: (specifické poruchy učení z pohledu vzdělávacích šancí) : monografie*. 1.vyd. Editor Markéta Šálená. Dobrá Voda u Pehřimova: Aleš Čeněk, 2002, 416 s. ISBN 80-864-7323-6. In: BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012. 236 s. ISBN 978-80-247-3008-0.
- KOHOUTEK, Rudolf. *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství Cerm, 1998. 181 s. ISBN 80-7204-064-2.
- KOUBOVÁ, Libuše, PAVELOVÁ, Zuzana, RÁDKOVÁ, Ivana. *Znak do řeči*. 1.vyd. Praha: Tech-Market, 1999, 87 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 4. ISBN 80-861-1423-6.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. (1988). *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. 1.vyd. Praha: Svoboda. 1988. 235 s.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. 4.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-056-9.
- LANGMEIER, Josef, LANGMEIER, Miloš, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie s úvodem do neurofyzologie*. 2.vyd. Praha: Nakladatelství H&H Vyšehradská, 2002. 132 s. ISBN 80-7319-016-8

- LECHTA, Viktor, BALÁŽ, Jozef, CSEFALVAY, Zsolt, HRNČIAROVÁ, Anna, KEREKRÉTIOVÁ, Aurélie, NOVÁK, Jozef, SWIERKOSZOVÁ, Jana. *Logopedické repetitórium: Teoretické východiská súčasnej logopédie, moderné prístupy k logopedickej starostlivosti o osoby s narušenou komunikačnou schopnosťou*. 1. vyd. Slovenské pedagogické nakladateľstvo., 1978. ISBN 80-08-00447-9.
- MACHOVÁ, Jitka. *Biologie člověka pro učitele*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 256 s. ISBN 80-7184-867-0
- NAKONEČNÝ, Milan, *Sociální psychologie*. 2.vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9
- NOVÁK, Alexej. *Vývoj dětské řeči: Fyziologie, jeho poruchy, diagnostika a léčba*. Praha: A. Novák. 1999. 178 s.
- PAŘÍZEK, Antonín. *Kniha o těhotenství a dítěti: [český průvodce těhotenstvím, porodem, šestineděním - až do dvou let dítěte]*. 4. vyd. Praha: Galén, 2009, 738 S. ISBN 978-807-2626-533.
- PIAGET, Jean, INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 4.Vyd. Praha: Portálu, 2001. 143 s. ISBN 80-717-8608-X.
- POUTHAS, Viviane, JOUEN, Francois. *Psychologie novorozence, chování nejmenšího dítěte a jeho poznávání*. 1.vyd. Praha: Grada, 2000. 288 s. ISBN 80-7169-960-8
- PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011, 199 s. ISBN 978-80-247-3603-7
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 288 s. ISBN 80-7178-923-2
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2.vyd. Praha: Portál, 2004. 392 s. ISBN 80-7178-829-5
- ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 4. ISBN 80-246-0877-4.
- TEUSEN, Gertrud, GOZE-HÄNEL, Iris., *Prenatální komunikace*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. 79 s. ISBN 80-7178-753-1
- VÁGNEROVÁ, Marie. (1999). *Vývojová psychologie*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
- VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. (2008). *Jak se domluvit s kojencem a batoletem: Komunikujeme přirozenými gesty a znaky*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2336-5.
- VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 1.Vyd. Praha: Portál, 2005, 319 s. ISBN 80-717-8998-4.

Technické zdroje:

Screening sluchu u novorozenců – jaká je role dětských lékařů?. *Pediatric pro praxi* [online]. 2012, č. 13 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: <http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2012/05/09.pdf>

KUBIC BARNES, Susan. Sign Language With Babies: What Difference Does It Make?. *Dimensions of early childhood*. 2010, č. 1. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fspeechende-haende.de%2Fcms%2Fupload%2Fpdf%2FSign_Language_With_Babies_What_Difference_Does_It_Make_Susan_Kubic_Barnes_Volume_38_Issue_1.pdf&ei=dBS_U9OqO4aP4gST-4GABw&usg=AFQjCNEbDCjy9eqSr3r3LzIbzeNGKpNoxw&bvm=bv.70810081,d.bGE

TILTON, Michaela, KOPŘIVOVÁ, Ivana, PROCHÁZKOVÁ, Ivana, KORMANOVÁ, Anastázia. *Vědecký základ programu Baby Signs*. Baby Signs, Inc. Výhradní zástupce pro ČR a SR – Nuerasoft, s.r.o. www.babysigns.cz, www.babysigns.sk. 2010, 13 s. Dostupné z: http://www.babysigns.cz/media/media/Vedicky_zaklad_Programu_Baby_Signs_CZ.pdf